

Negende jaargang • nummer 18 • november 2001

Arabesken

Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap

**Dionyzos
en Apollo**

**ANTIQUITEITEN
EN
TAXATIES**

**NOORDEINDE 164 EN 164A
2514 GR 'S-GRAVENHAGE
TELEFOON 070 - 365 39 07
FAX 070 - 365 39 08**

S. VAN LEEUWEN

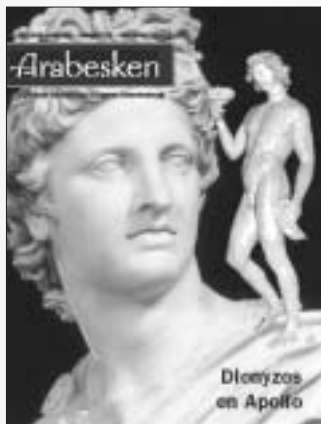

Een bekend adres in Den Haag aan het Noordeinde met een gevarieerde collectie antieke meubelen, Chinees porselein en Delfts aardewerk, maar ook een bron van inspiratie voor een geschenk.

De plek waar Louis Couperus in de jaren twintig reeds zijn inkopen deed en in de lommerrijke tuin inspiratie opdeed voor zijn boeken. In deze nog ongerepte tuin, waar ook de bekende foto met zijn hond Brinio werd gemaakt, kunt u genieten van de natuur en een keuze maken uit de tuindecoraties en tuinmeubelen met een nostalgisch karakter.

**Open:
dinsdag t/m vrijdag 11.00 - 17.30 uur
zaterdag 11.00 - 17.00 uur
en op afspraak**

Inhoud

Op de omslag:
Apollo van Belvedere. Romeinse kopie (2e eeuw na Chr.?) naar of een bewerking van een Grieks origineel uit de 4e eeuw na Chr. Collectie Museo Pio-Clementino, Rome en Dionysos van Michelangelo. Collectie Museo Nazionale, Florence.

Maarten Klein 5
Dionysos en Apollo: Couperus als schrijver van feuilletons

3 Geachte donateurs

14 Caroline de Westenholz
'The man and his novels'
Louis Couperus in
John o'London's Weekly

Oskar Wellens 17
**Anonieme
Engelse recensenten
van Couperus**

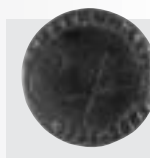
20 Peter Hoffman
Couperus-biograaf geridderd
Hulde voor
Frédéric Bastet

Han Peek 26
**De woordkunst van Louis
Couperus in *De Berg van licht***

32 Eugenie Boer
**Louis Couperus, Sint-Nicolaas
en Charivarius**

Nieuwsbrief 34
Louis Couperus Museum

36 **Van en over Couperus
en anderen**

Korte Arabesken 42

44 Maarten Klein
Pauline en Otero

Stichting Louis Couperus Genootschap

Erevoorzitter

Prof. dr. F.L. Bastet

Comité van aanbeveling:

Drs. R. Breugelmans

Conservator Universiteitsbibliotheek Leiden; bezorger van onder meer *Louis Couperus Lion of the Season*, *Louis Couperus*, *Tussen Alexandrië en Londen* en *Louis Couperus in den vreemde*.

Dr. L. Dirix

Auteur van de dissertatie *Louis Couperus en het decadentisme. Een thematologische confrontatie*.

Dr. J.A.H. Fontijn

Wetenschappelijk onderzoeker Universiteit van Amsterdam; auteur van diverse publicaties over Louis Couperus en biograaf van Frederik van Eeden.

Dr. H.F.J. Horstmanshoff

Universitair docent Oude Geschiedenis aan de Universiteit Leiden.

Dr. M. Klein

Universitair hoofddocent Katholieke Universiteit Nijmegen; auteur van onder meer *Over Eline Vere van Louis Couperus*, *Couperus en het Corpus Hermeticum* en *Noodlot en Wederkeer*.

Dr. J.E. Koch

Docent neerlandistiek aan het Istituto Universitario Orientale in Napels. Auteur van onder meer de dissertatie *De koningsromans van Louis Couperus en Zingende lijnen, gebeeldhouwde impressies (Couperus Cahier I)*.

Prof. dr. H.S. Versnel

Hoogleraar Oude Geschiedenis aan de Universiteit Leiden.

Prof. dr. H.T.M. van Vliet

Directeur Constantijn Huygens Instituut voor tekstedities en intellectuele geschiedenis; bezorger van de *Volledige Werken Louis Couperus*; auteur van onder meer *Eenheid in verscheidenheid* en *Versierde verhalen*.

Bestuur:

Hans Kreuzen

Waarnemend voorzitter

Ria Keene-Fiolet

Secretaris

Han Peek

Penningmeester

Drs. Peter Hoffman

Algemeen lid

Mr. Pieter Verhaar

Algemeen lid

Drs. Astrid Wassenberg

Algemeen lid

Stichtingsregister Kamer van Koophandel:

S 157707

'...en moge Arabesken een verdere bloei tegemoet gaan. Geheime Couperus-collecties, ze zijn er, en ik zou iedereen willen aansporen: maak er ons deelgenoot van in het tijdschrift, schrijf er over, zoals wij allen ook hopen op belangrijke scripties, of goede samenvattingen ervan. Want er blijft toch nog veel te doen'

(Frédéric Bastet in zijn dankwoord na zijn huldiging naar aanleiding van zijn vijfenzeventigste verjaardag op 23 september 2001)

Geachte donateurs

Tijdens een feestelijke bijeenkomst ter gelegenheid van zijn vijfenzeventigste verjaardag werd Frédéric Bastet benoemd tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw. Dat wij apetrots zijn dat het Hare Majesteit heeft behaagd onze erevoorzitter van zulk een koninklijke onderscheiding te voorzien, hoeft geen betoog. Maar u en ik wisten natuurlijk allang dat professor Bastet een man van uitzonderlijke verdiensten is. Het is geenszins overdreven te stellen dat de nog steeds groeiende populariteit van Couperus in hoge mate te danken is aan zijn inspanningen. Met andere woorden: Bastet verdiende wel een feestje en aldus werd hij die zondagmiddag op 23 september met een boekpresentatie, cadeaus, muziek, een lezing, een vraaggesprek én een lintje het stralende middelpunt van een heus eerbetoon.

Ondergetekende verwijfde die middag aan de voeten van het feestvarken, niet uit al te overdreven eerbied voor de gelauwerde, maar om het een en ander op de gevoelige plaat vast te leggen. Het bescheiden resultaat van deze inspanningen ziet u in een foto-reportage verderop in dit nummer.

Deze nieuwe aflevering van *Arabesken* heeft verder een ietwat Brits tintje: Oskar Wellens dook in de archieven van een tweetal Engelse literaire tijdschriften en wist een aantal anonieme recensenten van Couperus' werk te identificeren, terwijl Caroline de Westenholz verslag uitbrengt van een door haar uit een Engels tijdschrift opgediept interview met de auteur. In een bijdrage van Han Peek staat Couperus als woordkunstenaar centraal en Eugenie Boer schrijft over een bijzondere Sinterklaas-surprise voor Couperus. We openen dit keer met de lezing die Maarten Klein verleden jaar gaf in de Kleine Zaal van De Vereniging in Nijmegen, waar hij zijn licht liet schijnen over de filosofische achtergronden van de reeks feulletons die Couperus vlak voor zijn dood schreef.

In het vorige nummer kondigde Karin de Graaff haar aftreden als voorzitter van het Louis Couperus Genootschap aan en nam ze met een paar woorden van dank afscheid van de donateurs. Op deze plaats, waar zij u al die jaren heeft bijgepraat over alles wat geschiedde in Couperus-land, wil ik op mijn beurt, namens het gehele bestuur, Karin de Graaff hartelijk danken voor haar jarenlange inzet voor het Genootschap. Haar tomeloze energie en doortastende optreden werkten inspirerend voor zowel de bestuursleden als donateurs. Onder haar leiding heeft het Genootschap zich inmiddels ontwikkeld tot een begrip in de Nederlandse letteren. We zullen ons best doen om in de komende jaren ook zonder haar de naam van het Genootschap hoog te houden. Nogmaals, Karin: bedankt! Overigens zijn wij haar gelukkig niet helemaal kwijt; ze blijft voorlopig redacteur van *Arabesken* en het *Couperus Cahier*.

Tot slot vraag ik uw aandacht voor de nieuwe activiteit van het Genootschap: volgend jaar, op 13 januari, zal prof. dr. M. Janssens in de Balzaal van Des Indes te Den Haag een lezing geven over 'Omineuze openingsbladzijden bij Couperus, Streuvels en Timmerman'. Nadere gegevens treft u aan op het inlegvel dat met dit nummer is meegezonden.

*Namens het bestuur,
Peter Hoffman*

Dionyzos en Apollo: Couperus als schrijver van feuilletons

Of hij nu schrijft over zijn hond Brinio of de relativiteitstheorie van Einstein, over voetballers of over Zola, Couperus' laatste feuilletons zijn doortrokken van een even consistente als paradoxale levensbeschouwing. In een lezing in De Vereniging te Nijmegen belichtte Maarten Klein Couperus' *Intieme impressies* tegen de achtergrond van zijn filosofische opvattingen. Over de wrede werkelijkheid en schone schijn, over waarheid en illusie.

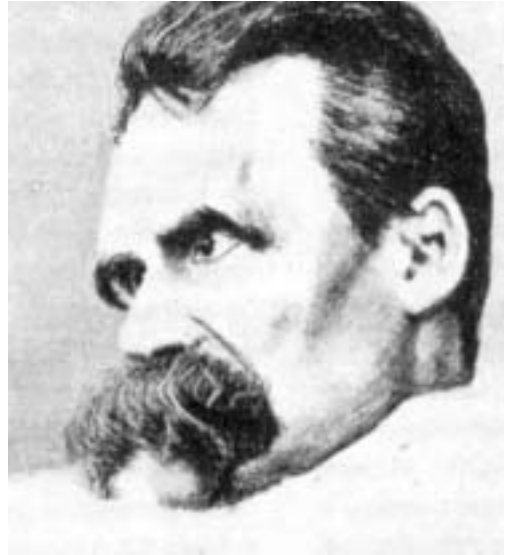
Door Maarten Klein

In deze prachtige Kleine Zaal van De Vereniging, schepping van de Nijmeegse architect Oscar Leeuw, op dit kleine podium heeft Louis Couperus in 1916 tweemaal voordrachten gehouden uit eigen werk, eenmaal op 22 februari en eenmaal op 22 december. Beide keren was het succes groot en de zaal zeer goed gevuld met Nijmegenaren die de beroemde Haagse auteur gaarne eens in levende lijve wilden aanschouwen. Hoevelen in deze zaal zullen hem werkelijk als romancier gekend hebben? Zijn grote romans, waaronder *De berg van licht*, *Van oude mensen* en *De boeken der kleine zielen*, werden slecht verkocht en de kans is dus groot, dat slechts een enkeling in Nijmegen deze werken, die wij nu als absolute hoogtepunten van zijn oeuvre beschouwen, werkelijk gelezen had. De meesten zullen hier naar deze Kleine Zaal gekomen zijn om het fenomeen Couperus te zien, het fenomeen waarover zij in de landelijke pers al zo veel gehoord hadden, en die zij wellicht kenden als schrijver van korte schetsen, vrolijk, melancholiek, droevig, vol noodlot, van korte verhalen die Couperus veelvuldig publiceerde in allerlei dagbladen en tijdschriften en daarna door Veen en andere uitgevers liet bundelen. De populariteit die Couperus in deze jaren had en die hij zou houden tot zijn dood in 1923, was voornamelijk op deze korte schetsen gebaseerd en op romans als *Eline Vere*, *Psyche* en *Majesteit*, werken die wel goed verkocht werden.

Creatieve ontlening

Het lijkt mij heel onwaarschijnlijk, dat zijn toehoorders veel wisten van de filosofische achtergronden van de wereld van Louis Couperus. Die filosofie is een wonderlijke mengeling van naturalisme à la Zola (*Eline Vere*), van Schopenhaueriaans pessimisme (*Noodlot*), van Amerikaans transcendentalisme ontleend aan de destijds ook in Europa zeer beroemde Ralph Waldo Emerson (1803-1882), die op zijn beurt weer veel ontleend had aan Plato, Plotinus en het Duitse idealisme (*Extaze*, *Metamorfoze*, *Psyche*), en van Blavatsky's theosofie. Daaraan kunt u ook nog elementen toevoegen uit de filosofie van Nietzsche (*Dionyzos*, *Aan den weg der vreugde*), die rond 1900 al een grote schare van bewonderaars had, ook in Nederland, en wiens filosofie in een aantal opzichten beschouwd kan worden als op de spits gedreven ideeën van Emerson. Nietzsche heeft, dat is onomstreden, het werk van Ralph Waldo Emerson vanaf zijn jeugd heel goed

bestudeerd en verschillende begrippen in het werk van Nietzsche vinden hun oorsprong in het werk van Emerson, bijvoorbeeld de idee van de hogere mens, de wil tot macht, en de eeuwige wederkeer. Ik wil daar direct aan toevoegen, dat zowel Nietzsche als Couperus nooit zomaar iets overnam, maar uitsluitend creatief ontleende en die ontleningen vaak net even iets anders gebruikte. Couperus is zijn leven lang deze filosofieën trouw gebleven en zo kan men in *Iskander*, zijn laatste grote roman, zowel de naturalist herkennen (Alexander aardt naar zijn Dionysische moeder) als de

Portret van Friedrich Nietzsche door Hans Olde

schrijver die Emerson en Nietzsche kent. Zo kan men Emersons evenwichtswet, die we voor het eerst vinden in *Extaze* uit 1892 en die inhoudt dat alles wat te veel is gecompenseerd wordt door het tegendeel, in *Iskander* vinden, maar ook in de figuur van Alexandros Nietzsches Dionysische mens herkennen, die voortgedreven wordt door de wil tot macht. Alexandros wordt in *Iskander* voortdurend vergeleken met zijn vermeende halfbroer Dionysos, die net als hij een reis naar het oosten heeft gemaakt met de bedoeling de wereld te veroveren, een extreem verlangen dat uiteindelijk illusoir blijkt te zijn. Deze filosofische achtergronden, die ik in mijn boek *Noodlot en wederkeer*¹ uitvoerig beschreven heb, waren de gewone lezers van Couperus' feuilletons destijds niet of nauwelijks duidelijk. En zelfs uit de kritieken van geleerde tijdgenoten krijgt men niet de indruk dat zij de gecompliceerde filosofische wereld van Couperus begrepen. Zo heb ik nergens een eigentijdse kritiek gevonden waarin dieper ingegaan wordt op de figuur van Emerson, hoewel die schrijver toch in *Extaze* expliciet genoemd wordt, en heb ik ook nergens iets gelezen over de relatie Couperus-Nietzsche, hoewel Couperus in *De berg van licht* en vooral in *Aan den weg der vreugde* spreekt over 'overmenschelijk' en 'overmenschelijkheid', een begrip dat toch moeilijk anders dan Nietzscheaans genoemd kan worden.

Stilistische hoogstandjes

Van de feuilletons die Couperus in het laatste jaar van zijn leven schreef, vormen de *Intieme impressies*² het dramatische slotakkoord van de columnist die Couperus ook was. Een overzicht van de inhoud:

- 1 28 januari 1923: over de nationale opera; Couperus bekennt dol veel te houden van opera;
- 2 4 februari 1923: over de kachelsmid Kees die tot groot genoegen van Couperus *Majesteit* gelezen blijkt te hebben;
- 3 11 februari 1923: over Couperus bij Toepoel in de Boekhorststraat: wat zijn boksen en worstelen mooie sporten!

- 4 18 februari 1923: Einsteins relativiteitstheorie wordt door de kunstenaar Couperus ontkracht: het Absolute bestaat wel degelijk, althans hij wil geloven dat dat bestaat;
- 5 4 maart 1923: Couperus herleest de realist Zola en Ouida, een schrijfster die werkelijkheid juist zoveel geweld aandoet, maar die hij juist daarom zo liefheeft;
- 6 11 maart 1923: klaagzang op de Nederlander, die zijn literatuur niet naar waarde weet te schatten;
- 7 18 maart 1923: wat is Geluk?
- 8 1 april 1923: lofzang op de Indonesische schrijfster Kartini;
- 9 8 april 1923: over winkelen, kopen en verkopen;
- 10 15 april 1923: over Couperus en zijn hond Brinio (en over Gelderland);
- 11 22 april 1923: over Couperus' nieuwe woonomgeving in Gelderland;
- 12 6 mei 1923: jaloezie van de schrijver Couperus op voetballers die zoveel populairder zijn dan schrijvers;
- 13 13 mei 1923: deze wereld en tijd is een hel;
- 14 8 juli 1923: wij leven absoluut verkeerd.

Al deze impressies zijn stilistische hoogstandjes - men verwacht van Couperus niet anders - en bijna alle zijn zij inhoudelijk zeer de moeite waard. Voor beginnende én gevorderde Couperus-lezers, zoals de leden van de leeskringen van het Genootschap, vormen zij ideale stof om te analyseren. Bovendien is het leuk om in het Haags Gemeentearchief of Gemeentemuseum te achterhalen of er nog literatuur over of foto's van de operasterren die Couperus in zijn eerste impressie noemt te vinden zijn, of van de voetballers op wie hij in zijn twaalfde impressie zo jaloers is omdat zij zoveel publicitaire aandacht krijgen. Ook moet in kranten - bijvoorbeeld in *Het Vaderland* - nog wel het een en ander te vinden zijn over de bijeenkomst in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen in Den Haag over Einsteins relativiteitstheorie. Ik zal op deze zaken hier niet ingaan. Wat ik deze middag aan de orde wil stellen, is de visie op de wereld die Couperus in deze *Intieme impressies* etaleert. In die visie speelt, dat zal geen Couperus-lezer verbazen, het noodlot een centrale rol, zoals het ook een belangrijke rol speelt in het werk van Plotinus, Emerson, Nietzsche en Blavatsky. Maar wat stelde Couperus zich nu precies voor als hij het over het noodlot had? Zegt hij altijd hetzelfde als hij het over het noodlot had of wisselt dat? Welke rol speelde het noodlot in zijn werkelijkheid? Wat was zijn werkelijkheid?

Leugen en waarheid

De eerste van de in totaal veertien *Intieme impressies* verschijnt op zondag 28 januari 1923 in *Het Vaderland*, de laatste op zondag 8 juli 1923, een half jaar later. Een week daarna, op 16 juli, overlijdt Couperus in De Steeg, in zijn huis dat hij de naam 't *Sunneke* gegeven had. De inhoud van deze impressies is natuurlijk heel verschillend en ook de toon waarop ze verteld worden verschilt aanzienlijk. In de eerste impressies is hij nog de luchtige feuilletonist, in de laatste is de toon veel ernstiger en kan men waarlijk van intieme impressies spreken. In de eerste liegt hij er nog flink op los. 'Waarom nu die opgeschrevene intieme impressies nog te publiceren ook?' vraagt hij zich af. Voor geld hoeft hij het niet te doen, houdt hij zijn lezerspubliek voor:

Dat is mij natuurlijk absoluut onverschillig, omdat ik het nu eenmaal niet nodig heb geld te verdienen. Ik heb geld; ik ben vrij gefortuneerd, ten minste tamelijk. Ik heb mijn huis in de stad en mijn villa in Wassenaar; ik heb mijn auto en mijn chauffeur:

Apollo van
Belvedere.
Collectie Museo
Pio-Clementino,
Rome

de laatste is een handige jongen, die ook een beetje mijn 'valet' is en mijn broeken in den juiststen plooi weet te leggen en waarlijk, het ontbreekt mij aan niets. (572)

Couperus liegt hier onmiskenbaar; hij had wel een (huur)huis in Den Haag, maar geen villa in Wassenaar. Ook die auto met chauffeur bestond slechts in zijn fantasie. Couperus bevestigt trouwens zijn leugens over de Wassenaarse villa en auto met chauffeur in impressie nummer 6 en verwijt de Nederlander en passant dat hij geen ironie verstaat. (602) Aan de andere kant zou het mij niet verbazen als ooit nog eens aan het licht komt, dat Couperus, ondanks alle gebedel bij zijn uitgever Veen om geld, in 1923 wél gefortuneerd blijkt te zijn. Hij moet immers aan het begin van de twintigste eeuw bij de dood van zijn schatrijke vader een flinke erfenis gekregen hebben! Als dat zo is, dan zou het beeld dat wij hebben van Couperus als de immer hongerige geldwolf nog eens flink aangescherpt worden, want erger dan een geldwolf zonder geld is een geldwolf met een fortuin achter de hand! Hoe dan ook, voor de buitenwereld, en vooral voor zijn uitgever toont hij zich de 'arme' broodschrijver. Couperus' rijkdom zou mij niets verbazen en het lijkt me geheel in overeenstemming met iets wat we zeker van Couperus weten, namelijk dat hij zich aan

de buitenwereld niet toont zoals hij werkelijk is. Althans niet rechtstreeks. Hij balanceert voortdurend tussen leugen en waarheid, tussen werkelijkheid en illusies, en het is dus voor ons lezers ook helemaal niet zó gemakkelijk te bepalen wanneer hij iets ironisch bedoelt.

Wat vervolgens in deze eerste impressie aan de orde komt, is een ontboezeming over de Opera. Die ontboezeming stelt hem in staat de lezer zogenaamd vertrouwd te maken met zijn zielenleven. Couperus vertrouwt ons toe, dat hij dol is op opera's en terloops komen we te weten, dat hij de rijke kunstverzamelaar Bredius goed kent, en de dirigent Willem Mengelberg, de grote man voor het Concertgebouworkest. En dat hij via de laatste kaartjes krijgt voor prachtige balkonplaatsen voor concerten van Mengelberg en dat Mengelberg het echtpaar Couperus op die dure plaatsen ziet! De snobist. Maar die zware muziek waarin Mengelberg hem inwijdt, Mahler wordt met name genoemd, is toch niet waarvoor Couperus graag uitgaat. Integendeel, hij gaat graag in de pauze weer naar huis. Ook Wedekind en Strindberg wil hij 's avonds niet horen (die heeft hij dus blijkbaar wel gelezen!). 's Avonds gaat hij het liefst naar opera's. En dan volgt een beschrijving van opera's, waaruit blijkt dat Couperus een groot kenner van het genre is, een genre dat, zo profeteert hij ten onrechte, spoedig ouderwets gevonden zal worden en zelfs zal uitsterven. Maar wat rechtvaardigt nu de benaming *intieme impressie* voor deze column, zoals wij zijn stukje vandaag de dag zouden noemen? Blijkbaar is voor Couperus het feit dat hij aan zijn publiek vertelt dat hij 's avonds meer van opera's geniet dan van Mahler, al reden om te spreken van een *intieme impressie*. Nu, voor ons, die dankzij bladen als *Privé*, *Weekend*, *Story* en wat

niet al, bekend zijn met de geheimste lusten van Willem-Alexander tot Jomanda, is zijn bekentenis bepaald niet intiem te noemen. Bovendien wisten we door *Eline Vere*, *Majesteit* en *Wereldvrede* allang dat de opera in Couperus' leven een voorname plaats innam. Rond 1900 blijkt Couperus talloze opera's, van Gounod en Verdi tot Wagner en (Richard) Strauss, bijzonder goed te kennen, zowel de libretti als de muziek, zelfs zo goed, dat we hem gerust een, misschien niet uitzonderlijk, maar wel opmerkelijk muzikaal talent mogen toedichten. Die opera's kan hij immers eigenlijk alleen kennen uit concertbezoek en nauwgezette bestudering van inhoud en muziek. De commerciële productie van wasrollen en grammofonplaten komt immers pas in het eerste decennium van de twintigste eeuw goed op gang!

Bij de tweede intieme impressie komen we al iets meer te weten over het intieme zielenleven van de auteur: hij wil dolgraag gelezen worden en gewaardeerd! Wie hem leest, kan hem nauwelijks schelen, desnoods de eenvoudige kachelsmid Kees. Dit thema – de onderwaardering voor de kunstenaar – vinden we ook in de impressies 6 en 12, en dat wijst erop, dat het Couperus behoorlijk dwarszit dat hij zo slecht gelezen wordt, met hoeveel ironie hij dit thema meestal ook behandelt. Juist door het thema steeds weer op een ironische wijze te benaderen, benadrukt de schrijver de ernst van het onderwerp!

Maar werkelijk intiem zijn toch die impressies waarin hij thema's aan de orde stelt, die wij ook in zijn romans tegenkomen: het Geluksthema, het noodlotsthema, het religiethema (dat natuurlijk nauw met beide andere verbonden is).

Maarten Klein tijdens zijn lezing in de Kleine Zaal van De Vereniging te Nijmegen.
Foto: Peter Hoffman

Geluk

In *Intieme impressie 4* komt het menselijk zoeken naar Geluk volop aan de orde. Naar aanleiding van de 'Einsteinsche' ideeën filosofeert Couperus:

Wij kunnen dus eigenlijk alles bedenken; wij zijn blasé van mogelijkheden. Maar gelukkig zijn wij niet op *onze aarde, die een hel is* en eigenlijk verlangen wij allen gelukkig te zijn, hetgeen niet verwonderlijk is, want de goden schiepen ons alleen *om gelukkig te zijn*. Toen is er iets in de war geraakt tusschen hemel en aarde en sedert dien oogenblik vloog het Geluk verre van ons. Door de schuld der goden, door die der menschen? Vermoedelijk door de schuld van beiden. (590, cursief van mij, MK)

Dit stukje tekst vol tegenstellingen is typerend voor de sombere Couperus en de gedachten erin geuit vindt men ook elders. De eerste tegenstelling maakt van de mens een tragische figuur: hij leeft in een hel, maar zijn gevoel staat daar haaks op: hij wil gelukkig zijn. Waar komt dat verlangen naar geluk vandaan? Het antwoord wordt meteen gegeven: de goden schiepen de mens om gelukkig te zijn. Maar als dat zo is, vraagt de lezer zich af, waarom moet die gelukzoeker dan in een hel leven? Ook daar weet Couperus een antwoord op: bij de

schepping ('Toen') is er iets in de war geraakt en sinds die tijd, sinds dat in de war raken, zoeken we nog wel het geluk, maar 'vloog het Geluk verre van ons'. Goden en mensen dragen vermoedelijk beiden schuld. Het is een vrije variant van het scheppings- en paradijsverhaal. We waren gelukkig, althans daar waren we voor geschapen, maar we hebben het paradijs verloren en nu leven we met de herinnering aan Geluk in een wereld die een hel is. Er is wel een essentieel verschil met het bijbelverhaal: de mogelijkheid dat de fout bij de scheppende god ligt, wordt niet uitgesloten.

Starrenwemeling en zonnesterven

Tot hier lijkt de mens dus in een uitzichtloze situatie te verkeren. Maar Couperus heeft een remedie daartegen:

Want als alles relatief blijkt, zijn onze ziel en ons leven het ook, met alle smarten, verrukkingen, energieën en wat dies meer zij. En zooveel relativiteit is de ondergang van ons geluk. Laat ons dan elkaâr in 's Hemelsnaam, en onszelve tevens, *verblinden met duizenden schoone leugens van absolutisme*. Ik wil zeker weten dat ik besta, leef, liefheb, werk, smart onderga, lijd, voor mijn evenmensch iets ben zooals hij voor mij, en is dit alles relatief, dan geef ik van den heelen boel de brui. Ik wil het ten minste niet weten, dat het relatief is; ik wil het niet zien; ik wil het niet gelooven. Wat kan het mij schelen een ietsje knapper te zijn dan gisteren en te moeten gelooven, dat een lichtstraal zijn bron met meerdere of mindere snelte verlaat dan ik dacht of dat het geheele wereldbeeld, dat ik had opgebouwd in mijne, van Poëzie doorruichte, verbeeldingen, een illusie blijkt? *Ik wil in mijne illusies gelukkig zijn.* (592-593, cursief van mij, MK)

Schone leugens, illusies, die stellen de mens alsnog in staat gelukkig te zijn. Sluit je ogen voor de feiten, houd vast aan je poëtische wereldbeeld, ook al weet je allang dat jouw werkelijkheid niet de echte is. Blijf dom, zegt hij verderop, geloof dat onze aarde plat is en het middelpunt van het heelal. Geloof dat de zon eeuwig is en dat er zielsverhuizingen zijn waardoor wij kunnen stijgen tot 'lichtende sporten van Zekerheid'. Geloof in goden of in een God die plezier in ons heeft, geloof dat alles een doel heeft en dat er Absolute Schoonheid bestaat en een Absoluut Geluk.

Intiemer kan een impressie bijna niet zijn: Couperus geeft zich hier volledig bloot. Hij weet dat de wereld een hel is, maar omringt zich met schone leugens en illusies om toch maar gelukkig te kunnen zijn. In de volgende impressie bevestigt Couperus ons dit wereldbeeld van werkelijkheid en illusies door naar de boekenkast te lopen en twee schrijvers te bespreken die voor hem van grote betekenis geweest zijn: Zola en Ouida. De eerste is de wrede realist, die de mens en zijn helse leven hier op aarde beschrijft zoals het is. Zola laat zien hoe onze aarde een hel is. *Thérèse Raquin* is niet alleen de Tragedie der Wroeging, nee het is meer, het is de Tragedie van ons aller Bloed en onze Zenuwen. Het laat zien hoe wij gedomineerd worden door duistere driften, die ons als tirannen beheersen en ons voeren in de klauwen van het Noodlot. Zola representeert de sombere kant van Couperus. Ouida daarentegen is de schrijfster van de illusies, de schrijfster van dwaze fantasieën, de schrijfster die een sterrenhemel, een zonsondergang, een bos zo mooi wist te beschrijven, dat Couperus die ook werkelijk in hun volle schoonheid zag. 'Ik liep dan een bosch binnen, zag op naar starrenwemeling en zonnesterven en... werkelijk!... zij waren mooi!! Zij waren zoo mooi als Ouida het mij zeide in haar dolle boeken: *Tricotin*, *Puck*, *Moths* en hoe zij ook heeten mogen.' (601) Om het in

*Couperus vlak
voor zijn overlijden
in 1923.
Uit De wereld van
Louis Couperus*

termen van Nietzsche te zeggen: Ouida wordt opgevoerd als Apollo, die de wrede, Dionysische werkelijkheid een schone schijn geeft en daardoor voor de mens leefbaar.

Molshoop

Een paar impressies lang lijkt de sombere Couperus even verdwenen en krijgt zijn Apollinische hang naar schijn en illusies weer de overhand. Hij schrijft over zijn hond Brinio, over zijn nieuwe verblijf in Gelderland, over Gelderse legenden. Een paar weken lang lijkt de zwaarmoedigheid voorbij en de wereld lang niet meer zo hels als eerst. Maar op zondag 20 mei is Sombermans weer keukenmeester. Het leven is kort, klaagt Couperus, zestig jaar is al heel veel. 'En als je het hebt doorgemaakt, dan is het uit, of het is nièt uit, als ge gelooft aan weër een nieuw bestaan na dit, op hooger plan of lager (raadpleeg uw Karma) maar in alle gevallen hebt ge dan hier omlaag, op deze hel – o, nu is het woord er uit: vergeef me!! – gedaan met uw tribulaties... [= wederwaardigheden, MK]' (641) En na een korte verwijzing naar het mooie weer en de bloeiende brom, sombert Couperus weer als vanouds: ik vind deze tijd en deze wereld een hel. Een kerks geloof kan hem niet troosten. Hij gelooft 'aan onzegbaar groote Machten, die elkander in een onzegbaar gigantischen strijd pogen te overheerschen en waarboven een onontwijkbaar Noodlot, ook voor die Machten zelve, zijn vreeslijk wiel ommewentelt.' (642) We zijn weer terug bij de zwartgallige Couperus van impressie 4. Tegenover deze onzegbaar grote Machten voelt Couperus zich een mier. En zich een mier voelende, vindt hij een zekere rust. Het Eigenlijke is zo groot, dat 'ik niets beteekent, dat mijn werk niet meer is dan het werk van een mier of een spinnetje of een zijdeworm en dat deze geheele wereld met al zijn drukte, cultuur, vooruitgang, achteruitgang, techniek, kunst, wetenschap, godgeleerdheid, wijsbe-

Portret van
Emile Zola door
Eduard Manet.
Collectie Musée
D'Orsay, Parijs

geerte, astronomie en relativiteitstheorie niet meer beteekent in het AI dan een molshoop, dan een mierennest in veld, weide of bosch.' (643) Maar die rustgevende gedachte duurt niet lang. Een paar regels verder schrijft hij alweer over de Helse tijd en de Helse Aardbol, en beklaaft hij terloops Japan dat de verderfelijke Westerse cultuur tot de zijne maakte.

Levensraadsel

Wat nu opvalt, zijn de tegengestelde stemmingen in Couperus' ziel. Soms is hij optimistisch en gelooft hij in de mogelijkheid hoger te stijgen of in de mogelijkheid ingewijd te worden in geheime mysteriën, vaker is hij uitermate pessimistisch: de wereld is een hel. Zo aan het eind van zijn leven gekomen overheerst deze gedachte, maar toch vinden we ook weer de gedachte dat de goden plezier in ons hebben en medelijden met ons hebben. En dat er toch zoiets als Geluk bestaat.

Ook in de romans vinden we die uitersten. Het aantal romans dat in mineur eindigt is heel groot: *Eline Vere*, *Noodlot*, *Extaze*, *Dionyzos*, *Aan den weg der vreugde*, *Herakles*, *Iskander*. Maar toch: een beperkt aantal eindigt onmiskenbaar in majeure: *Metamorfoze*, *Antiek toerisme* en *De verliefde ezel*. De hoofdpersoon bereikt na een periode van ellende en narigheid een bijna paradijselijke toestand, waarbij hij een soort van inwijding ondergaat. Aylva huwt met Emilie en kan eindelijk het hier en nu waarderen, Lucius vindt in zich zijn eigen godheid en leeft gelukkig verder met zijn lieve Kora en wordt beeldhouwer, en Charmides en Charis komen bij elkaar en de eerste wordt priester van Isis. Blijkbaar is het Couperiaanse Noodlot niet altijd hels!

Als we nu deze thema's bezien, dan kunnen we concluderen, dat Couperus als schrijver van feuilletons, als columnist, in deze *intieme impressies* maar weinig van zichzelf prijsgeeft wat hij niet al in zijn romans naar voren gebracht heeft. De kunstenaar die niet gewaardeerd wordt als hij zou moeten worden gewaardeerd, we lezen het al in *Metamorfoze*. De wereld een hel, we lezen het al in *Noodlot*. Het Geluksmotief in allerlei varianten vinden we van *Eline Vere* tot *Iskander*, maar uiteraard ook in de positief aflopende romans *Metamorfoze*, *Antiek toerisme* en *De verliefde ezel*.

De conclusie lijkt dus gerechtvaardigd, dat Couperus' wereldbeeld in zijn feuilletons niet anders is dan dat in zijn romans. Van een eenduidige wereldbeschouwing is volgens mij geen sprake, integendeel. Er is een *Noodlot*, maar of dat *Noodlot* als vijand of als vriend beschouwd wordt, lijkt grotendeels af te hangen van Couperus' stemmingen. In *De binocle*, uit 1918, is sprake van een meedogenloos *noodlot*, dat de nerveuze Indo-Nederlander in twee bezoeken aan *Die Walküre* zover weet te krijgen, dat hij zijn kijker in de richting van de kaalschedelige heer daar beneden in de zaal werpt. Niet die kaalschedelige heer wordt getroffen, maar iemand anders, iemand die nooit het mikpunt van die nerveuze Indo-Nederlandse Wagner-liefhebber was, maar wel van dat onverbiddelelijke *Noodlot*. In *De ring en de prins*, uit 1910, bagatelliseert Couperus zijn fatalisme: 'Ik ben dus wel fatalist, maar mijn fatalisme is eer mij een wijsgeerige troost geweest, dan een naar het verderf sleepende, booze macht.' (*Korte arabesken*, 48)³ Men wrijft zich werkelijk de ogen uit: deze woorden komen uit de pen van de man die enkele jaren later *De binocle* zal schrijven! En het wordt nog vreemder. De Italiaanse prins in het verhaal blijkt Couperus vooral te kennen als auteur van *Noodlot*, nota bene de roman waarin hij een meedogenloze *noodlottige* macht ten tonele brengt, die Bertie, Frank en Eve in het verderf stort.

Ik geloof dat we hiermee de ware Couperus in het vizier krijgen. Er zijn twee Couperussen: de Couperus van het vernietigende Absolute *Noodlot*, als in *De binocle* en de roman *Noodlot*, de man voor wie de aarde een hel is, en de Couperus voor wie de *noodlotsgedachte* een wijsgerige troost is en die domweg gelukkig, omringd door illusies en leugens, flaneert door Rome, Florence en Den Haag, alles relativerend, ook – hoe paradoxaal – Einsteins relativiteitstheorie. De ene Couperus luistert naar Mahler, Wagner en Strauss, de andere naar dolle opera's. Deze twee Couperussen schrijven aan het einde van hun leven de *Intieme impressies*. Zij hebben de wrede werkelijkheid en de schone schijn, Dionysos en Apollo, niet met elkaar weten te verzoenen. De goden zij dank, zou ik zeggen. Levensraadsels behoren niet opgelost te worden en zeker niet door grote schrijvers in het zicht van de haven. Dat deze Couperus in zijn laatste *intieme impressie* mag concluderen dat de goden medelijden met ons hebben gehad, is het maximaal haalbare, meer zit er niet in, zeker niet voor iemand die wist: mijn ziel is twee...©

Lezing gehouden op 24 september 2000, in de Kleine Zaal van De Vereniging te Nijmegen.

Noten

1. M. Klein, *Noodlot en wederkeer. De betekenis van de filosofie in het werk van Louis Couperus*. Maastricht, 2000.
2. Ik verwijs naar de tekst van *Intieme impressies* zoals verschenen in Louis Couperus, *Ongebundeld werk. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 49, p.572-649.
3. Louis Couperus, *Korte arabesken. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 28.

'The man and his novels.'

Het is bekend dat Couperus niet van interviews hield en hij heeft ze dan ook maar mondjesmaat gegeven. Toen de auteur in 1921 een bezoek aan Engeland wilde brengen, dacht hij aldaar rustig te kunnen zitten dromen bij de Elgin-marbles in het British Museum. Zijn vertaler Alexander Teixeira de Mattos dacht daar heel anders over. Hij nam Couperus op sleeptouw en dirigeerde hem langs diners en personen van aanzien. Een interview met een Londens weekblad hoorde blijkbaar ook bij dit 'commercieel' offensief.

Door Caroline de Westenholz

Van 1 juni tot eind juli 1921 brachten Louis en Elisabeth Couperus een bezoek aan Engeland. Couperus was op dat moment een veelvertaald en welbekend auteur in de Angelsaksische wereld. Vanaf 1914 waren de vier delen van *The books of the small souls* in Engeland op de markt gekomen, in de vertaling van Alexander Teixeira de Mattos.¹ In 1919 raakte Couperus' populariteit in stroomversnelling aan de andere kant van het Kanaal. Achtereenvolgens verschenen toen *Old People and the Things that Pass* (*Van oude mensen, de dingen, die voorbij gaan...*) *The Law Inevitable* (*Langs lijnen van geleidelijkheid*), *The Tour* (*Antiek toerisme*) en *The Hidden Force* (*De stille kracht*).² Vooral *Old People* maakte indruk. Van dit boek verschenen zeer positieve kritieken in toonaangevende tijdschriften als *The Times Literary Supplement*, *The Spectator*,

The Academy en *The Nation and the Atheneum*. De roman werd in de jaren twintig meerdere malen herdrukt.

Allerdwaast idee

Couperus heeft zijn bezoek aan Londen in de zomer van 1921 uitvoerig gedocumenteerd in zijn column 'Met Louis Couperus in London-season'.³ Hij vertelt hoe hij 'lust had eens naar Engeland te gaan' en hoe hij schreef aan zijn vertaler dat hij graag in Hyde Park zou willen gaan zitten dromen, 'ook in British Museum bij Elgin-marbles.'

'Allerdwaast idee,' seinde Teixeira terug. 'Voor verkoop van boeken beter te lunchen, te tea-en, te dineeren in verschillende clubs en bij personen van aan-

Alexander Teixeira de Mattos, vertaler van Couperus' werk. Foto uit De wereld van Louis Couperus

zien. Vertrouw op mij. Bereid voor ontvangst, invitaties, etc. Laat alles aan mij over.⁴

Couperus zou het weten. Vanaf het moment van aankomst in zijn hotel aan Sloane Square werd hij links en rechts uitgenodigd. De auteur werd een 'lion'.⁵ Hij werd te lunchen en te dineren gevraagd, hij ging naar het theater en naar 'the country'. En hij werd geïnterviewd.

In verband met de research voor de tentoonstelling *Couperus in English* in het Louis Couperus Museum volgend jaar⁶ verbleef ik gedurende de maand september in mijn geboortestad Londen. Al snuffelend in de catalogus van de Newspaper Library te Colindale, onderdeel van de British Library, vond ik één met name door Couperus genoemd interview terug.

Op een zekere maandag kreeg Couperus bezoek van wat hij noemt 'de John o' London'. In zijn eigen woorden:

(...) dien volgende Maandag kwam de 'John o'London' me interviewen en er werd gevraagd naar mijn sport en mijn 'hobby'. 'What is your favourite sport?' Ik heb geantwoord: Naar mijn halvers kijken, zware dingen, die onder mijn bed liggen en waar-meë ik op eens druk ga werken, als ik meen, dat mijn armen door zooveel kijken slap zijn geworden en mijn maag niet slap genoeg is. 'What is your hobby?' Koffers inpakken en uitpakken, heb ik geantwoord.

Wat hij van Freud dacht, van Stravinsky en van Einstein, waren andere vragen.⁷

Het bedoelde interview werd gepubliceerd in *John o' London's Weekly* van 16 juli 1921, vergezeld van een karikatuur door Nibs, de lijftekenaar van het blad, in de rubriek 'The man and his novels'. De interviewer was Russell Stannard.⁸

No time to sport

'Louis Couperus, the Dutch novelist, and in the opinion of many critics the greatest of all Dutch novelists, has just been on a visit to London after an absence of twenty years,' zo begint het interview. Dan volgt de Couperiaanse notitie over het verschil tussen het Londen van 1898 en dat van 1921: 'Looking from his hotel window in Sloane Square he saw the taxi-cab and the motor-omnibus instead of Square hansom and the horse-driven bus, and other evidences of a civilisation less leisurely, the most disturbing of which was the telephone at his elbow.' Maar Couperus is een man die met zijn tijd meegaat, constateert de interviewer; deze tekenen van wat volgens Stannard vooruitgang is, ergeren hem niet. Toch is het hem niet mogelijk een roman te schrijven die plaatsheeft in het hier en nu. Vervolgens noemt het blad Couperus' laatste boek, *Iskander*.

De volgende alinea is getiteld 'the traveller'. Na een kort biografisch schetsje vermeldt het *Weekly* dat Couperus ook 'stukjes' schrijft. 'In between his novel writing, he writes charming articles for a Hague paper, which are read by a host of readers in Holland. These articles are written wherever he happens to be, for Couperus and his wife are continually travelling.' En nu komt de door de schrijver zelf ook aangehaalde opmerking: 'He told me that his hobby is packing and unpacking trunks.' Couperus is een kosmopoliet, vervolgt het artikel. 'He has spent much of his time touring the Latin countries. He has a fine physique, and takes pride in his physical fitness, although he devotes no time to sport,' noteert Russell Stannard ernstig.

In zijn eigen column schreef Couperus uitdagend: 'Ik heb "John o' London" toen onverwachts thee gepresenteerd en daardoor een faam verkregen - het staat tenminste in het blad - van bijzondere "courtesy".' Of dit aan de thee te danken was zullen wij wel nooit

Karikatuur van
Louis Couperus
door Nibs,
afgedrukt bij het
genoemde interview

weten, maar inderdaad staat in het gewraakte interview te lezen: 'Clean-shaven, with strong, striking features, Couperus's manner is the embodiment of old-world courtesy.'

'Literary London has not been slow in paying tribute to its distinguished guest,' vervolgt het interview. 'Thornton Butterworth has just brought out the latest translation of his work, "The Tour".' Het artikel gaat voort als recensie van dit boek en van *Old People and the Things that Pass*.

Het interview in *John o' London's Weekly* is niet bijzonder diepzinnig. Na het lezen van Couperus' eigen verslag erover valt de inhoud in feite een beetje tegen!

Toch is het van belang, omdat het aangeeft dat Couperus' bezoek aan de wereldstad Londen niet onopgemerkt bleef. Enkele weken later werd zijn naam in *John o' London's Weekly* opnieuw genoemd in verband met een vermelding van *Old people* in *The Evening Standard*. Deze en andere tot nog toe onbekende recensies komen aan bod op de genoemde expositie in het Louis Couperus Museum volgend jaar. ☺

LOUIS COUPERUS.

Noten

1. Respectievelijk in 1914, 1915, 1917 en 1918. Zie: R. Breugelmans, *Louis Couperus in den vreemde. Een lijst van zijn afzonderlijk verschenen vertalingen*. Leiden, 1989.
2. Respectievelijk in 1919 (*Old People*), 1920 (*The Law Inevitable* en *The Tour*) en in 1921 (*The Hidden Force*). Zie noot 1.
3. Met Louis Couperus in London-season HX'. In: Louis Couperus, *Ongebundeld werk. Volledige werken Louis Couperus*, deel 49, p.486-539. Oorspronkelijk gepubliceerd in de *Haagsche Post* tussen 18 juni en 20 augustus 1921.
4. Idem, p.490.
5. Zie R. Breugelmans, *Louis Couperus lion of the season*. Raamsdonk, 1982
6. Zie 'Nieuwsbrief Louis Couperus Museum' elders in dit nummer.
7. Op. cit. noot 4, p.526
8. Russell Stannard, 'The man and his novels. Louis Couperus and "The Tour" and "old people"'. In: *John o' London's Weekly*, 1921, 16 juli, p.419

Anonieme Engelse recensenten van Couperus geïdentificeerd

In Couperus' tijd was het niet ongewoon dat recensenten van literair werk anoniem bleven. Hun boekbeoordelingen werden slechts met een pseudoniem, initialen of zelfs helemaal niet gesigneerd. In het laatste geval is het vaak onmogelijk om achter de identiteit van de criticus te komen. Oskar Wellens, die eerder schreef over de receptie van Couperus' werk in Engeland, stuitte op de redactiearchieven van een tweetal Engelse literaire tijdschriften en kan enkele van Couperus' critici alsnog van een gezicht voorzien.

Door Oskar Wellens

Couperus behoort ongetwijfeld tot onze meest internationale auteurs. Vooral in het Engels werden nagenoeg al zijn werken in vertaling aangeboden. J.G. Kooij heeft de totstandkoming van deze Engelse vertalingen belicht,¹ terwijl ikzelf gepeild heb naar de reactie van Engelse critici op deze werken.² Jammer genoeg zijn nagenoeg alle recensies in deze literaire tijdschriften anoniem, zodat we dus niets weten over de identiteit én kaliber van degenen die Couperus aan een Engels lezerspubliek voorstelden.

Toch zijn er op deze regel van algemene anonimiteit twee belangrijke uitzonderingen: *The Athenaeum* (1828 -1921) en de *Times Literary Supplement* (1901 -), beide gerenommeerde bladen, waarvan nagenoeg elke medewerker kan worden geïdentificeerd aan de hand van geannoteerde 'files' of ander sluitend redactioneel bewijsmateriaal.

The Athenaeum

Van *The Athenaeum* bestaat een volledige redactionele reeks – de zogenoemde 'marked file' –, eigendom van *The New Statesman* en bewaard in de City University in Londen. Daarin staat onder iedere ongesignde bijdrage de naam van de auteur in inkt of potlood vermeld, vermoedelijk om zijn of haar honorarium uit te betalen.³

Een inspectie van deze unieke documenten onthult dat Mrs. de Mattos *Footsteps of Fate* (1891), *Ecstasy* (1892), en *Eline Vere* (1892) recenseerde. Dit is Katharine de Mattos (1851-1939), nee Katharine Elizabeth Alan Stevenson, dochter van Alan Stevenson, en dus een directe nicht van Louis Robert Stevenson. Ze trouwde in 1874 met William Sidney de Mattos, die zij al na enkele jaren verliet. Als professionele schrijfster probeerde zij in haar levensonderhoud te voorzien; ze maakte vertalingen, publiceerde een aantal verzamelingen korte verhalen en vanaf 1886 begon zij als vaste medewerkster fictie te recenseren voor *The Athenaeum*. Over een periode van 22 jaar besprak zij nagenoeg 1300 werken, waaronder de eerste pennenvruchten van George Gissing en Henry James. Marysa Demoor, die Katharine de Mattos' bijdragen voor *The Athenaeum* grondig heeft bestudeerd, concludeert dat zij een competente en plichtbewuste recensente was,⁵ wat haar commentaren op Couperus' werken ten overvloede bewijzen.⁶

Katherine Mansfield
(1888-1923)

De 'marked file' van *The Athenaeum* toont verder aan dat Graves *Majesty* (1894) recenseerde. Dit is Charles Larcom Graves (1856-1944) die in de jaren negentig, samen met Katharine de Mattos, de rubriek 'New Novels' voor het tijdschrift voor zijn rekening nam. Graves' hele leven was gewijd aan het literaire bedrijf; hij was van 1899 'assistent-editor' van de *Spectator*, publiceerde verscheidene dichtbundels en een hele reeks werken over uiteenlopende onderwerpen.⁷

Katherine Mansfield

Vanaf mei 1919 werden de recensies en originele bijdragen in *The Athenaeum* voor het merendeel gesigneerd of van duidelijke herkenbare initialen voorzien. Daarom weten we dat 'K.M.' of Katherine Mansfield de scherpzinnige en lovende boekbesprekingen van Couperus' *The Books of the Small Souls* (1914-1918) en *Old Souls and the Things that Pass* (1919) voor het tijdschrift schreef, waarvan Kooij en ook ik reeds verslag uitbrachten.

Misschien past het hier even de context te belichten waarin Mansfield haar recensies schreef, want in deze laatste fase bereikte *The Athenaeum* een weergaloos hoogtepunt in de kwaliteit van zijn kritische bijdragen.⁸ In april

1919 werd Mansfields echtgenoot John Middleton Murry als hoofdredacteur van het tijdschrift aangesteld, dat hij prompt omdoopte tot een literair orgaan met uitgesproken modernistische strekking, waarbij 'close reading' centraal stond. Met dit doel engageerde hij een stel briljante medewerkers onder wie Aldous Huxley, T.S. Eliot, Bertrand Russell, Virginia en Leonard Woolf, D.H. Lawrence, Lytton Strachey en E.M. Forster. Ook zijn eigen vrouw Katherine die omwille van haar gezondheid – terminale tuberculose – de winter van 1919-20 noodgedwongen doorbracht in Zuid-Frankrijk, leverde haar bijdrage en schreef in uiterst pijnlijke omstandigheden, maar met veel overgave recensies van de romans die Murry haar bijna wekelijks toezond.

Times Literary Supplement

De *Times Literary Supplement*, in 1902 als literair katern bij *The Times* gevoegd, werd in 1914 een onafhankelijk blad, waarin tot 1974 de artikelen zonder vermelding van de auteursnaam werden geplaatst. Aan de hand van gemarkeerde redactionele kopieën of ander archiefmateriaal werden ter gelegenheid van de eeuwviende de namen van alle recensenten bekendgemaakt. Dankzij de zogenoemde *TSL Centenary Archive* kunnen we nu achterhalen wie Couperus in de *Times Literary Supplement* besprak.

Orlo Williams of Orlando Cyprian Williams (1883-1967) recenseerde achtereenvolgens *Old People and the Things That Pass* (1919), *The Twilight of the Souls* (1920),

The Tour (1921), *The Hidden Force* (1922), en *The Comedians* (1926). Orlando Williams was een bijzonder veelzijdig recensent en literator. Hij schreef onder meer over Engelse geschiedenis, literatuur, memoires en politiek. Hij vertaalde een reeks werken uit het Frans en Italiaans, schreef een aantal biografieën, onder andere van Charles Lamb, en verzorgde verscheidene uitgaven.⁹

De verdienstelijke kunsthistoricus en romanschrijver Anthony Bertram (1897-1978) besprak *The Law Inevitable* (1921) voor de *TLS*. Naast zijn bijdragen voor tijdschriften, onder andere voor de *Spectator* en de *Saturday Review*, schreef hij een hele reeks werken over de Britse en Europese beeldende kunst.¹⁰

A.W.G. Randall, alias Sir Alec Walter George Randall (1892-1977) besprak de oorspronkelijke Nederlandse uitgave van *Het zwevende schaakbord* (1923) onder de titel 'Louis Couperus's Last Novel'. Randall, die werkzaam was op het ministerie van Buitenlandse Zaken, zelfs een tijd Brits ambassadeur was in Denemarken en later UNafgevaardigde werd, schreef bijdragen voor de *TLS* over Duitse literatuur, geschiedenis en biografieën.¹¹

Major Owen Rutter (1889-1944) beoordeelde Couperus' *A Traveller in Impressions* (1924). Als journalist voor *The Times* schreef hij hoofdzakelijk over het Verre Oosten, onder meer over Nederlands-Indië, maar ook over opiumsmokkel, honden en nieuwe romans.¹²

In mijn vorige bijdrage over de receptie van Couperus in Engeland kon ik besluiten dat deze 'professionele critici van meet af aan Couperus naar waarde wisten te schatten en hem vrij vlug als een auteur van kaliber erkennen.' Nu we de identiteit van een aantal van deze anonieme recensenten kennen, hoeft deze Engelse waardering voor de Nederlandse auteur ons niet meer te verwonderen. Want al deze recensenten van *The Athenaeum* en *The Times Literary Supplement* bleken competente critici, die met veel plichtsbef en toewijding de hun ter recensie toegewezen werken van indringende en genuanceerde commentaar voorzagen.

Noten

1. J.G. Kooij, 'Couperus en Engeland'. In: *Merlijn* 2 (1963-64), nr.5, p.11-28.
2. O. Wellens, 'Couperus in de Engelse kritiek'. In: *De Nieuwe Taalgids* 73 (1980), nr.3, p.191-197.
3. Over *The Athenaeum* zie Leslie A. Marchand, *The Athenaeum: A Mirror of Victorian Culture*. Chapel Hill, 1940 en O. Wellens and Marysa Demoor, 'The Athenaeum indexing Project: a Progress Report'. In: *Victorian Periodical Review* 1939 (Winter), p.28-30.
4. Voor de vindplaats van deze en de volgende recensies in de vermelde tijdschriften zie mijn artikel vermeld in noot 2 of de Database secundaire literatuur Louis Couperus op www.louiscouperus.nl.
5. Marysa Demoor, *Their Fair Share*. Ashgate, 2000, p.90-102.
6. Ik heb niet kunnen achterhalen of Katherine de Mattos verwant was met Alexander Teixeira de Mattos, de belangrijkste vertaler van Couperus in het Engels.
7. Zie *Who was Who*, IV.
8. Over deze finale fase zie O. Wellens, 'The brief and Brilliant Life of *The Athenaeum* under Mr. Middleton Murry (T.S. Elliot)'. In: *Neophilologus* 85 (2001), p.137-152.
9. Zie *Who was Who*, VI.
10. Idem, VII.
11. Idem.
12. Idem, IV.

HULDE VOOR FRÉDÉRIC BASTET

Couperus-biograaf geridderd

Toespraken, cadeaus, een lezing, een vraaggesprek, een boekpresentatie, muziek en een koninklijke onderscheiding. Dat waren de ingrediënten van de feestelijke bijeenkomst die op zondag 23 september ter gelegenheid van de vijfenzeventigste verjaardag van Couperus-biograaf Frédéric Bastet werd georganiseerd door het Louis Couperus Genootschap, het Louis Couperus Museum en het Constantijn Huygens Instituut. Vrienden, kennissen en donateurs kwamen bijeen in de aula van de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag om hulde te brengen aan een man die van onschatbare waarde is geweest voor het Couperus-onderzoek. Een reportage in woord en beeld van een bijzondere middag.

Tekst en foto's: Peter Hoffman

Allereerst zijn er natuurlijk bloemen voor de jarige.

Hans Kreuzen, waarnemend voorzitter van het Louis Couperus Genootschap, heet in een korte toespraak Frédéric Bastet en alle aanwezigen van harte welkom. Op de achtergrond een portret van Bastet uit 1993 door Marike Bok.

Het schilderij maakt deel uit van de collectie van het Louis Couperus Museum.

Het zat er onmiskenbaar in

Bij het grote publiek is Bastet voornamelijk bekend als Couperus-biograaf en romancier. Van huis uit is hij echter een gezaghebbend archeoloog. Het is bijzonder interessant te zien hoe, stukje bij beetje, naast al Bastets andere werkzaamheden en interesses, het spoor onvermijdelijk naar de Couperus-studie leidde. Een stelling bij zijn proefschrift uit 1958 is daarvan een prachtig voorbeeld. De titel van het proefschrift was: De datum van het grote hypogaeum bij de Porta Maggiore te Rome en stelling XIII luidde:

Dat uit de bijna honderd sonnetten, die Couperus van 1904-1908 in Groot Nederland heeft gepubliceerd, maar die nimmer in boekvorm zijn verschenen, in de z.g. Verzamelde Werken geen keuze is gemaakt, terwijl over het bestaan ervan ook in de verantwoordingen gezwegen wordt, moet beschouwd worden als een ernstige tekortkoming. Zowel de Endymion-cyclus als de in 1966 te Florence geschreven gedichten zijn voor de kennis van zijn persoonlijkheidsontwikkeling belangrijk. Ook zuiver litterair gezien is de kwaliteit van dit werk dikwijls aanzienlijk beter dan van Couperus' jeugdpoëzie.

foto biografie
couperus ?

Deze verzuchting is 43 jaar geleden geslaakt. Frédéric Bastet was toen begin dertig en van Couperus-onderzoek was bij hem in de verste verte geen sprake.

Toen later Bastets groeiende interesse voor Couperus uitmondde in een aantal publicaties over het leven en werk van de auteur, was hij overigens geenszins van plan een biografie te schrijven. In een vraaggesprek met Caroline de Westenholz die middag, verklaarde Bastet: 'Het gerucht ontstond dat ik een biografie over Couperus zou schrijven. Dat wilde ik niet, maar de geruchten hielden zo aan, dat ik het bijna gênant ging vinden het niet te doen. Toen ging ik me verdiepen in het familiearchief van Couperus. Er zat zoveel interessants in, dat het zonde zou zijn er niets mee te doen.'

Uit een ander vraaggesprek, met Aleid

Truijens in de Volkskrant van

31 augustus, wordt duidelijk wanneer de eerste belangstelling van Bastet voor Couperus ontstond: 'Voor mijn grootmoeder, die uit een Haags-Indische familie kwam, was Couperus een begrip. De stille kracht, daar had ze altijd over. Mijn moeder heeft Couperus nog horen voorlezen. Ze kon hem prachtig nadoen, hoe hij uit Psyche voordroeg. Er stonden verschillende boeken van hem in de kast. Tijdens de hongerwinter, toen ik zat ondergedoken, heb ik de hele Couperus gelezen. [...] Ik herinner me nog de verbazing: wat is dit een groot schrijver! En vooral: waarom wéét niemand dat? Want dat werd je op school niet verteld.'

foto omslag
de wereld van
couperus?

Een muzikaal intermezzo. Het pianoduo Martijn en Stefan Blaak speelt stukken die een rol spelen in het werk van Louis Couperus.

Vervolgens houdt H.T.M. van Vliet een lezing waarin hij het kladhandschrift van de roman Metamorfoze vergelijkt met de gedrukte versie.

Aandachtige luisteraars. Van rechts naar links: Frédéric Bastet, Ely Ameling, Lidewijde Paris en Dick van Vliet.

Dan komt de jubilaris zelf aan het woord. Tijdens een vraaggesprek ontlokt Caroline de Westenholz, voorzitter van het Louis Couperus Museum, Bastet een aantal aardige anekdotes.

Bastet op z'n praatstoel.

Van Vliet overhandigt aan Bastet het eerste exemplaar van Al die verloren paradijzen..., een nieuwe bundel met essays van Bastet over Louis Couperus.

Uit handen van Luc Dirix, lid van het comité van aanbeveling van het Louis Couperus Genootschap, ontvangt Bastet een cadeau van het Genootschap: een unieke, luxe uitgevoerde bundeling van alle tot nu toe verschenen Couperus Cahiers.

Decorabel

Frédéric Bastet was enorm verguld met de aan hem toegekende ridderorde. Nadat hem de koninklijke versierselen waren opgespeld, zei hij dat hij nooit begrepen heeft dat er mensen zijn die een lintje weigeren, vooral gezien de moeite die de omgeving van de kandidaat zich moet getroosten om hem of haar voor een onderscheiding in aanmerking te laten komen. Nederland kent vele soorten koninklijke onderscheidingen, die onderling verschillen in rang. Er bestaan drie categorieën: Het Kapittel der Militaire Willems-Orde, de Kanselarij der Nederlandse Orden en het Kapittel voor de Civiele Orden. De Orde van de Nederlandse Leeuw valt onder de laatste soort.

Wie komt nu eventueel in aanmerking voor zo'n onderscheiding? Op de website www.lintjes.nl kunt u lezen waar een persoon aan moet voldoen om 'decorabel' te zijn. Voorop staat dat iemand zich uitzonderlijk verdienstelijk moet hebben gemaakt voor de samenleving. Het gaat dan om 'persoonsgebonden, uitzonderlijke prestaties, inspanningen van zeer uitzonderlijke aard of prestaties op basis van bijzondere talenten.' Voorts komt diegene in aanmerking die [...] een verantwoordelijkheid heeft gedragen of een bekwaamheid heeft getoond die aanmerkelijk groter is dan de samenleving van hem of haar mocht verwachten.'

Het moment suprême: de burgemeester van Oegstgeest, mevrouw E.M. Timmers-Van Klink, neemt het woord...

...en vertelt dat het de koningin heeft behaagd Frédéric Bastet vanwege zijn uitzonderlijke verdiensten te benoemen tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw. Verbazing op het gezicht van de gelukkige.

Sterk geslacht

In zijn dankwoord herinnerde Bastet zijn gehoor aan het feit dat ook Louis Couperus deze eer te beurt is gevallen en hij dezelfde koninklijke onderscheiding heeft gekregen. Tijdens de huldiging van Couperus ter gelegenheid van zijn zestigste verjaardag werd de auteur benoemd tot Ridder in de Orde van de Nederlandsche - toen nog met sch - Leeuw. Bastet schrijft hierover in zijn biografie: 'De minister "kon iets brengen". Wat wérkelijk gevraagd was kwam overigens niet. Het had in de bedoeling gelegen dat de koningin Louis Couperus zou hebben bevorderd van officier tot commandeur in de Orde van Oranje Nassau. Toen minister J.Th. de Visser opstond om de jubilaris te doen weten dat het H.M. behaagd had, enzovoort..., bleek een zo hoge onderscheiding toch niet voor Couperus weggelegd: hij werd - ook heel mooi natuurlijk - [cursivering van mij, PH] "slechts" benoemd tot ridder in de Orde van de Nederlandsche Leeuw.' Met lichte schrik constateerde Bastet dat Couperus niet lang heeft mogen genieten van zijn ridderschap. Enkele weken na de huldiging overleed de auteur. 'Maar,' zo verzekerde Bastet: 'ik kom uit een zeer sterk geslacht.'

Na de verbazing volgt de ontroering.

Vervolgens speldt de burgemeester de koninklijke versierselen op de revers van Bastet.

De drie Gratiën

Bastet had tot besluit van de middag ook een verrassing voor de huidige schatbewaarders van Couperus' erfgoed: 'Weet u hoe men in de tijd van Rubens de antieke Drie Gratiën zag? De eerste schenkt iets. De tweede dankt daarvoor. De derde doet dan nog iets terug: denkt u bijvoorbeeld aan de pianist die na het gegeven concert dankt voor het ontvangen applaus met een toegift. Ik hoop dat u mij wilt toestaan in naam van de derde gratie de auteursroyalty's van de eerste druk van *Al die paradijzen...* ter beschikking te stellen van het Couperus Museum en het Couperus Genootschap. Ut crescant et floreat. Ieder verkocht boek betekent dus een goede daad uwerzijds in de richting van de enige om wie het hier tenslotte werkelijk gaat: Louis Marie Anne Couperus, de grootste romancier van onze Nederlandse literatuur.'

En het laatste woord van deze middag is aan de gehuldigde.

De woordkunst van Louis Couperus in *De berg van licht*

Aan het eind van de negentiende eeuw tastten enkele schrijvers, onder wie Louis Couperus, de grenzen van de taal af om de werkelijkheid zo nauwkeurig mogelijk te verwoorden. Naar dit procédé, dat onder de term woordkunst bekend is geworden, is nog maar weinig systematisch onderzoek gedaan. Han Peek maakte hiermee een begin en verzamelde alle woordkunstige woorden uit *De berg van licht*. Hij categoriseerde zijn bevindingen en ontdekte dat Couperus als woordkunstenaar verder ging dan tot nu toe werd aangenomen.

Door Han Peek

Behalve aan een wat merkwaardige zinsbouw, herkent men de woordkunstenaar doorgaans aan de vele nieuwe woorden die hij gebruikt: uit twee bestaande woorden wordt een nieuw, niet-bestaand woord gesmeed. Marc van Oostendorp illustreerde dit procédé in zijn artikel 'Triltintelen met Couperus'¹ aan de hand van voorbeelden uit het werk van Arnold Aletrino en Louis Couperus. Een steekproef uit hun beider werk bracht Van Oostendorp tot de conclusie dat hoe origineel de woordkunstenaar ook met de taal omgaat, hij toch altijd met handen en voeten gebonden blijft aan de mogelijkheden van het Nederlands en al dan niet bewust de regels van de grammatica respecteert.

Jij triltintelt

Het vormen van een nieuw woord uit twee bestaande woorden is op zichzelf een normaal, alledaags verschijnsel, zowel in moderne literaire teksten als in krantenartikelen. Het is meer de frequentie van het gebruik, alsook de eigenaardigheid van het neologisme die bepaalt of een tekst een product is van woordkunst. Van Oostendorp laat zien hoe de meeste nieuwe woorden gemaakt worden volgens het procédé van de samenstelling, waarbij het dan meestal gaat om bijvoeglijke naamwoorden. Volledig ingeburgerd in het Nederlands zijn bijvoorbeeld *suikerzoet*, *loeihard* en *kanariegeel*. De woorden *looddoffe* en *bronszwarte* voelen al wat 'woordkunstiger' aan en komen dan ook uit de koker van respectievelijk Aletrino en Couperus.

Karakteristieker voor de woordkunst is het gebruik van afgeleide werkwoorden. Deze zijn veel zeldzamer in het Nederlands en hebben bovendien de eigenaardigheid dat zij niet of nauwelijks verbogen kunnen worden. Van Oostendorp geeft als alledaagse voorbeelden *agentjepesten*, *buikspreken* en *zweefvliegen*, die nagenoeg alleen in onbepaalde wijs of als tegenwoordig deelwoord (*buiksprekend*) voorkomen. Ondanks de grote vrijheid in expressie die de woordkunstenaar zich permitteert, wordt deze grammaticale regel zelden overtreden, ook niet door Aletrino en Couperus, zo meent Van Oostendorp.

Een uitzondering op deze regel zijn werkwoorden die zijn afgeleid van één woord met een voorvoegsel. In dat geval is verbuiging wel toegestaan, zoals bij *heen-levendigde* en bij *verschaduwde*, maar '[Couperus] voelde dat hij een vorm als *jij triltintelt* beter niet kon maken, omdat dit een onnatuurlijke vorm zou zijn,' schrijft Van Oostendorp in zijn artikel.

Evenals Aletrino zou Couperus bijna uitsluitend afgeleide werkwoorden in de onbepaalde wijs of in tegenwoordig deelwoord gebruiken, zoals *zonnestralend*, *starlichtend*, *lichttrillend*, *triltintelen*, *schitterbeven*, *schreeuwjuichend*.

Taalgevoel

Het is opmerkelijk dat deze veronderstelling al in de eerste regel van het eerste hoofdstuk van *De berg van licht* wordt gelogenstraft:

In de zoelen nacht van nazomer triltintelden over Emessa aan wijd effen hemel van wolkelooze nachtkleur de duizende en duizende kristallen sterren, [...].²

Couperus verbuigt hier het afgeleide werkwoord *triltintelen* tot *triltintelden*. Ditzelfde werkwoord wordt elders in de roman nog een keer verbogen tot *triltintelt* (139, 3) en tot derde persoon meervoud *triltintelen* (138,32).³

Laat het taalgevoel Couperus hier in de steek? Is dit *a slip of the pen*? Of zijn dit de spreekwoordelijke uitzonderingen die de regel bevestigen?

Rood potlood

Er is maar één manier om daar achter te komen en dat is de roman, bij wijze van *case-study*, met een rood potlood in de aanslag woord voor woord te lezen en elke kennelijke uiting van woordkunst te onderstrepen en te categoriseren. Alle niet dagelijks voorkomende woorden zijn hiertoe opgenomen in een eenvoudige database,⁴ gerangschikt op pagina- en vervolgens op regelnummer. Daarna is onderzocht of het opgenomen woord voorkomt in

Arnold Aletrino
(1858-1916)

een contemporain en in een hedendaags woordenboek.⁵ Bij vermelding in één van beide woordenboeken is het woord alsnog uit deze database verwijderd.

In *De berg van licht*, een roman van 423 pagina's,⁶ blijkt maar liefst 1758 maal een woord voor te komen, dat voldoet aan het criterium woordkunst. Daaronder bevinden zich maar liefst 86 werkwoorden die samengesteld en toch verbogen zijn. Enkele zeer opmerkelijke voorbeelden:

- weërdavergalmden (43,21)
- schitterbleekten (59,8)
- duisterwemelde (79,24)
- slingerschommelden (88,25)
- neërmarmerstreepte (100,28)
- schitterglinsterden (187,24)
- kriebelveegt (232,35)
- bassebromde (288,11)
- kletterklattert (408,31)

De volledige lijst met verbogen, samengestelde werkwoorden is opgenomen aan het eind van dit artikel.

Huivering en huiver

Er is overigens nog een andere, veel gebruikte methode om nieuwe woorden te vervaardigen, namelijk het maken van een zelfstandig naamwoord

door een achtervoegsel te plaatsen achter een werkwoord. Ook dit is op zichzelf een normaal procédé in het Nederlands, zoals de woorden *kaping*, *beademing* en *staking* laten zien. Deze werkwijze is echter meestal niet toegestaan, als er al een andere manier van afleiding bestaat.

Dit geldt bijvoorbeeld voor *vraging*, omdat het woord vraag al bestaat. Van Oostendorp constateert zelf dat tegen die regel wordt gezondigd door Aletrino, die de woorden *drukking* en *voeling* bezigt, maar dat is niet zo verwonderlijk volgens de auteur, want ook in het dagelijks taalgebruik is deze wet niet zonder uitzonderingen. De woorden *huivering* en *huiver* bestaan bijvoorbeeld zonder problemen naast elkaar. De vraag is echter hoe vaak tegen deze wet gezondigd mag worden, zonder dat deze wordt uitgehold. Louis Couperus heeft in *De berg van licht* dit criterium niet minder dan 71 keer aan zijn laars gelapt. Een paar voorbeelden:

- vervolking (59,11)
- wazingen (131,5)
- dansing (225,24)
- vraging (240,17)
- zwijging (350,8)

Ook deze lijst is volledig opgenomen aan het eind van dit artikel.

Monsterpeerparelen

Even afgezien van de vraag of Couperus zich als woordkunstenaar wel of niet aan bepaalde grammaticale regels houdt: *De berg van licht* is een schatkamer van buitenissige woordvondsten, die overigens vaak meer dan eens in de roman worden gebruikt.

Zo wordt het woord *wirrelen* (snelle draaiende bewegingen maken), nadat het op pagina 57 voor de eerste keer voorkomt, later in de roman nog maar liefst 26 maal in deze of een afgeleide vorm gebruikt. Ook het woord *bronszware* is met elf vermeldingen goed vertegenwoordigd, wat ook geldt voor *grootmoederlijkheid*. Het monsterlijke woord *monsterpeerparelen* komt gelukkig maar drie keer voor, maar moet het qua lengte toch afleggen tegen *schildpaddeplakkaten*, *goudvelumoverspannen* en *flambouwenflakkering*.

Natuurlijk heeft Couperus nog langere woorden gebruikt, maar dan zijn deze verbonden door één of meer koppeltekens, zoals bij *schouderblad-geveugelden*, *wapen- en rustingklaterende*, *peerparelen-tinkelend en -rinkelend* en *sensueel-mystiek-geurige*.

Ten slotte verdient het nieuwe (werk)woord *boèng(en)*, door Couperus gebruikt om het geluid en de activiteit van gongs te beschrijven, een vermelding. Hij gebruikt dit in totaal elf keer en ook nog twee keer zonder accent grave.

Systematiek

Het is natuurlijk onzinnig om op basis van bovenstaande voorbeelden te beweren dat woordkunstenaars zoals Couperus zich tijdens het schrijven helemaal niets gelegen lieten liggen aan de regels van de Nederlandse grammatica. Evenmin lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat er iets schort aan het taalgevoel van de auteur. De hier gegeven voorbeelden doen evenwel vermoeden dat de spanning die bestaat tussen de woordkunst enerzijds en de grammaticale regels anderzijds op een andere manier moet worden gedefinieerd. Zeker is dat Couperus in *De berg van licht* stelselmatig de regels overtreedt die volgens Van Oostendorp ook voor creatieve woordkunstenaars zouden moeten gelden.

Het is wellicht aan te bevelen om ook andere romans van Couperus op dezelfde manier te onderzoeken. Dan zal pas duidelijk worden of *De berg van licht* wat betreft het gebruik van woordkunst een uitzondering is in het oeuvre van de auteur. Hoe dan ook zal vergelijking van dergelijke databases van de verschillende romans ons meer inzicht geven in een eventuele systematiek die schuilgaat achter de woordkunst van Louis Couperus.

Noten

1. Marc van Oostendorp, 'Trilintelen met Couperus'. In: *Onze Taal* (1997) 66, nr.12, p.325-327.
2. Louis Couperus, *De berg van licht*. *Volledige Werken Louis Couperus*, deel 24, p.7.
3. De nummers verwijzen respectievelijk naar het pagina- en regelnummer van deel 24 van de *Volledige Werken Louis Couperus*.
4. Hiervoor is het programma Works voor Windows versie 4.0 van Microsoft gebruikt. Deze volledige database is te downloaden van de website van het Louis Couperus Genootschap. Zie hiervoor www.louiscouperus.nl en daarna onder 'Artikelen'. U vindt daar ook een uitgebreide toelichting bij en verantwoording van de opzet van de database.
5. Hiervoor werd gebruik gemaakt van: M.J. Koenen, *Verklarend handwoordenboek der Nederlandsche taal*. Groningen, 1992 (facsimile-uitgave van 1897) en het *Elektronisch Groene boekje*, versie 0.1.08. Den Haag, 1996.
6. Louis Couperus, *De berg van licht*. *Volledige Werken Louis Couperus*, deel 24.

**Samengestelde
en verbogen
werkwoorden**

<i>Pag.</i>	<i>Regel</i>	<i>Woord</i>	<i>Pag.</i>	<i>Regel</i>	<i>Woord</i>
7	1	triltintelden	205	3	bulderlachte
8	23	kroonlijstte	206	5	vingerspelen
9	18	òp-halskromden	206	29	gilschreeuwt
13	6	smeekglimlachte	208	24	hooggeschoeid
19	9	snuive-brieschen	232	35	kriebelveegt
31	29	zilverrozigde	235	1	schemerglinstert
36	33	vleeschkleurden (op)	235	31	spokehuivert
37	2	goudgloeide	237	30	dauwdruppelen
43	21	weërdavergalmden	237	31	dauwdruppelen
43	34	ijlebeende (aan)	241	23	galmrazen
44	24	spattevlakke	288	11	bassebromde
45	11	stormvloei	301	1	poetekriebelden
45	27	maalstroomde	306	11	spotglimlachte
52	4	schaterbultte	312	27	hoevestampden
58	26	prachtstraalde	332	27	marmerstreepten
59	8	schitterbleekten	333	4	weemoedigen
60	11	lilsidderde	333	11	klaagmurmelde
62	21	wisselvloei	339	12	goudwaterde
67	6	wiegetrad	348	1	klaagriep
79	24	duisterwemelde	348	8	puilstaarde
88	25	slingerschommelden	348	26	vlamstraalde
89	35	eeredienden	349	1	kleurefladderden
91	29	doorging	349	2	glinsterbogen
92	22	ge-eerediend	350	6	starstaaren
92	28	bepluimewuifd	352	29	bulderlachen
100	28	neërmarmerstreepte	357	7	dreigzwaaien
119	13	wisselstraalden	357	10	klaroendaveren
127	24	wolleweligen	363	30	smeekschreeuwt
131	11	trilsidderen	370	23	lustsmakken
137	15	ijlraast	372	22	flitsvonkelen
138	3	plomphossen	373	18	snikhuilt
138	32	triltintelen	384	6	ijlbeenen
139	3	triltintelt	386	7	klaroenschetteren
147	17	saamstrengele	387	25	bronskletteren
151	18	maalstroomde	389	34	schreeuwbrult
163	33	blaasbrieschte	390	12	schreeuwbulkt
165	3	blaasbrieschte	401	20	smeekschreeuwt
165	8	eeredien	406	15	trilsiddert
171	29	smachtlonkten	408	2	snikhuilt
178	28	glimgrauwden	408	31	kletterklattert
187	9	stormvloei	409	8	vlakblokt
187	24	schitterglinsterden	415	6	gelukzaligen
201	3	tintwisselde	420	23	zuileschittert

Pag.	Regel	Woord	Pag.	Regel	Woord
8	6	verzwijmeling	259	11	wachting
10	20	vrijling	270	15	draging
20	33	nachtzwinging	275	11	verijlingen
21	17	vrijlingen	275	21	weërvonkeling
24	13	bezwijmeling	277	27	wachting
33	35	druiping	278	2	wachting
58	20	schrijding	279	11	volbloeiing
59	11	vervolking	279	17	overvolbloeiing
62	34	wringing	286	17	vervolking
64	13	wellustsmachten	307	4	wringing
69	27	jubeling	317	7	overzwijmeling
80	26	starkoepeling	322	27	waaïngen
86	33	aanbiddeling	324	6	waaïngen
96	8	wachting	324	23	bloeiing
96	10	wachting	332	10	zomerloovering
99	29	wringingen	338	29	ontzenuwing
101	25	binnensteveng	349	1	loovering
102	25	opeendringing	350	8	wachting
102	29	marmewoudweliging	350	8	zwijging
108	3	navelstaring	353	1	versmeulingen
128	33	aandreuning	356	23	heuveling
129	16	weërechoing	384	29	aanorkaningen
131	5	wazingen	385	3	waaïngen
145	2	zinbrallingen	386	1	aanorkaningen
163	28	blaasbrieschingen	389	3	wirrelingen
182	11	opeendringing	412	10	smachting
182	32	blaasbrieschingen	414	6	smokingen
202	30	saamklamping	419	26	uitgalming
203	30	dommeling			
209	16	dansing			
209	17	dansing			
212	25	stormingen			
213	35	weliging			
222	11	zwijmingen			
225	24	dansing			
225	33	doorschijnningen			
235	24	wazingen			
235	24	wazingen			
235	30	tappeling			
240	17	vraging			
240	31	starreling			
242	9	dansing			
255	35	uitdenking			

**Zelfstandige
naamwoorden
met
achtervoegsel**

*Omslag van het eerste deel van
De berg van licht
(eerste druk)*

Louis Couperus, Sint-Nicolaas en Charivarius

Wie een hekel heeft aan oudejaarsavond en dit gevoel levend wenst te houden, zou elk jaar *De avonden* van Gerard Reve moeten herlezen. Anderzijds, wie de traditionele familieviering van Sinterklaas een warm hart toedraagt en zich daar af en toe in wil koesteren, herleze begin december hoofdstuk acht uit *Eline Vere*.

Door Eugenie Boer

Het beeld dat Couperus daar schetst van Sint-Nicolaas' bezoek aan het huis van mevrouw Van Erlevoort aan het Lange Voorhout is van een hartverwarmde, tijdloze levendigheid. Weliswaar worden er tegenwoordig geen afsluitende soupetjes meer gehouden, noch horen we een kind vragen waarom oma toch op de canapé blijft zitten bij de binnenkomst van de hoge gast, maar de chaos in huis, de spanning, de surprises, dat alles zal menig lezer aangenaam bekend voorkomen.

Geurtjes, kleurtjes en stofjes

Couperus kwam, zoals we weten, graag bij zijn oudste zus Catharina in de Molenstraat. Catharina had negen kinderen; *Eline Vere* is van 1888. Het is goed voorstelbaar dat Louis sinterklaasvieringen bij zijn zuster thuis in gedachten had toen hij het feest bij Mevrouw van Erlevoort beschreef. Catharina vertelde:

Ik herinner me een St. Niklaasavond bij mij thuis; mijn man was 2 December jarig, en de oudste kinderen hadden een toast op hun vader uitgebracht. Op Sint verraste Louis met een lang gedicht in antwoord op die toast. Daar had hij zijn tijd en zijn werkkraft voor over gehad.¹

Dat zal in de jaren tachtig geweest zijn, voor zijn huwelijk.

Veel later, in 1915, zou Couperus zelf, publiekelijk, met een sinterklaasgedicht verrast worden. De toon daarvan was alles behalve mild. Charivarius, pseudoniem van de letterkundige Dr. Gerard Nolst Trenité² verlustigde zich in een opsomming van decadente geurtjes, kleurtjes en stofjes om de verwijfdheid die hij Couperus toeschreef te accentueren.

Charivarius

In 1915 was Couperus begonnen met zijn voordrachten. Misschien heeft Charivarius een van die voorlezingen bijgewoond, die van 26 oktober in het Amsterdamse Arti en Amicitiae bijvoorbeeld. Wat hij zag en hoorde moet hem tegengestaan hebben: te veel dandyisme naar zijn zin, te veel zorg voor het uiterlijk.

Op 13 november stond in *De Nieuwe Amsterdammer* het volgende gedicht van zijn hand:

(Raad van Charivarius aan Couperus-vereersters die niet weten, wat ze hem met St. Nicolaas sturen zullen.)

Koopt een aantal mooie dassen,
 Zacht van stof, van kleuren teer,
 Sokken, die er goed bij passen;
 Damessokken voor een heer,
 Caca du dauphin, vieux rose,
 Vert malade, bleu turquoise,
 Cuiss' de nymph', vieil or, ardoise,
 Fraise écrasée, en zoo meer.
 Zoekt een fijn exquis odeurtje,
 Van Pivert of van Pineaud;
 Peau d'Espagne's weezet geurtje,
 Chrysanthème de Tokio,
 Hélioïtrophe of Azuré-e,
 Kiss me quick, Brise embaumé-e,
 Chèvrefeuille, Giroflé-e,
 Jockey club, Duchesse, of zoo.

Jolimousse, Lait d'Amandes,
 Vélivole, Foin coupé,
 Espéris, Duvet, Lavande,
 Aubepine, Rose thé.
 Lariette, Floramyne,
 Guy nouveau, Cuir de Russie,
 Chypre, Senteur des Prairies -
 Doet het hier voorloopig mee.

Koopt de rozigste robijnen,
 Diamanten, schitter-schel,
 Adular of cornalynen,
 Paarden, jaspis of spinel,
 Amber, onyx, chrysolieten,
 Labrador of oxinieten,
 Emerald of cordirieten,
 (Doet het maar - hij draagt ze well)

Koopt de kostbre kwartskarbonkel,
 De pyroop in purpreen pracht,
 Of verkiest gij 't fel gefonkel,
 Van sapphieren- of smaragd?
 Amethyst, beryl, granaten,
 Bezoar, zirkoon, agaten...
 ('k Ken geen steenen meer op -aten.)
 Maar dat heb 'k te laat bedacht.)

Al die goede gaven pak je
 In een wolkig watten-waas,
 Of een zeegroen zijden zakje,
 Geel-gevoerd met gulden gaas,
 Bindt het met satijnen linten,
 In die zachte rose tinten,
 Die Couperus zoo bemint, en
 Stuurt hem dát met Sinterklaas!

Tekening door Laura van den Hengel

Echt geestig is het gedicht niet, het ontleent zijn aardigheid vooral aan de opstapelingen van termen. Maar het schiet daarin zijn doel voorbij; de aandacht gaat uit naar de vondsten van Charivarius waarbij de boodschap, kritiek op Couperus, een beetje uit het zicht raakt. De laatste dwingende regel haalt de lezer als het ware weer bij de les.

Het meeste plezier heeft Charivarius misschien wel zelf gehad. 'k Ken geen steenen meer op -aten' schrijft hij, maar daarvoor heeft hij al een grapje uitgehaald. Temidden van de overdaad aan kleurrijk, fonkelend gesteente smokkelde hij *bezoar* binnen. Bezoar is de benaming voor puimsteenachtige harde klontjes (samengesteld uit onder meer onverteerbare plantendelen en haren) in maag en darmkanaal van herkauwers. Ze werden in de oude geneeskunde als wondermiddel beschouwd en daarom wel als amulet gedragen. Het is voor Charivarius te hopen geweest dat zijn 'surprise' niet onopgemerkt is gebleven. ☺

Noten

1. W. van Itallie-Van Embden, *Sprekende portretten*, Leiden 1928, p.89.
2. Gerard Nolst Trenité (1870-1946) kreeg vooral bekendheid door zijn humoristische stukjes die hij onder het pseudoniem Charivarius publiceerde.

Nieuwsbrief Louis Couperus Museum

Omslag van het lustrumboekje van het Louis Couperus Museum

Louis Couperus Museum bestaat vijf jaar

Dit jaar vierde het Louis Couperus Museum zijn vijfjarig bestaan. Op zondag 10 juni – de geboortedag van Louis Couperus én de dag van opening van het Museum – vond in het pand aan de Javastraat nr. 7 een feestelijke middag plaats.

Bovendien is 2001 ook het Internationale jaar van de vrijwilliger. Een mooie aanleiding voor het bestuur van de Stichting om vooral de medewerkers in het zonnetje te zetten. Zonder vrijwilligers is het immers ondoenlijk een museum te laten functioneren.

Mevrouw drs. J. Klijsma, wethouder van de gemeente Den Haag voor Welzijn, Volksgezondheid en Emancipatie opende de bijeenkomst. De wethouder, die ook het Vrijwilligersbeleid in haar portefeuille heeft, had zich goed verdiept in de gang van zaken binnen het Louis Couperus Museum en loofde in haar toespraak de inspanningen van de vrijwilligers.

Ter gelegenheid van het vijfjarig bestaan van het museum is onder redactie van de voorzitter van de

Stichting Louis Couperus Museum, Caroline de Westenzholz, de uitgave van een lustrumboekje gerealiseerd. Mevrouw Klijsma ontving het eerste exemplaar. Het boekje geeft een geïllustreerd overzicht van het wel en wee rond de geschiedenis van het huis, het ontstaan van het museum, de tentoonstellingen die er gehouden zijn en de plannen voor de toekomst. Het boekje is in het museum verkrijgbaar voor f 15,-. ©

Lustrumpenning

Ter gelegenheid van het eerste lustrum van het Museum is er een bijzondere herdenkingspenning geslagen. De bronzen penning is ontworpen door de Haagse beeldhouwster Gaila Pander en slechts in kleine oplage geproduceerd. Het eerste exemplaar is op 8 april 2001 uitgereikt aan Frédéric Bastet bij de opening van de tentoonstelling 'Ik ben een gereincarneerde Romein'. Vijf exemplaren zijn te koop in de winkel van het museum voor f 65,-. ©

Lustrumpenning met de handtekening van Couperus en de tekst Lustrum LCM 1996-2001.
Foto: Rob Mostert

Tentoonstellingen

12 oktober 2001 – 7 april 2002:

'Elisabeth Couperus-Baud, de vrouw achter de schrijver'

Op 12 oktober opende publiciste Elisabeth Ety met een lezing de tentoonstelling over Elisabeth Baud, ofwel Mevrouw Louis Couperus, zoals zij volgens de conventies van die tijd genoemd werd. Elisabeth bleef een vrouw op de achtergrond, maar toch was de rol die zij speelde in het leven van haar man bijzonder belangrijk. Het is ondenkbaar dat Louis Couperus dezelfde productiviteit had kunnen

Elisabeth Couperus-Baud op 32-jarige leeftijd.
Foto: Letterkundig Museum, Den Haag.

bereiken zonder de hulp en stimulans zijn echtgenote. Memorabel zijn de enorme stapels manuscripten die zij voor hem overschreef. Daarnaast had Elisabeth haar eigen literaire activiteiten. Op de tentoonstelling wordt aandacht besteed aan haar debuut. Ook vertaalde zij veel; haar eerste proeve op dit gebied, kort na haar huwelijk met Louis, was de vertaling van de geruchtmakende roman *The picture of Dorian Gray* van Oscar Wilde, een boek dat de Nederlandse critici 'zoo door en door ongezond' vonden.

De tentoonstelling geeft door middel van documenten, familieportretten, foto's en persoonlijke bezittingen een beeld van haar leven en haar literaire activiteiten.

Tijdens deze tentoonstelling zijn ook de twee stoelen – én de prullenbak – uit huize Couperus te zien, die vorig jaar december bij Sotheby's in Amsterdam werden geveild. Wij zijn de nieuwe eigenaar Antiquariaat Fokas Holthuis zeer erkentelijk voor deze bruikleen.

De tentoonstelling over Elisabeth Baud loopt tot en met 7 april 2002.

11 april - 13 oktober 2002:

'Couperus in English, de verspreiding van het werk van Louis Couperus in het Engelse taalgebied'

Na de tentoonstelling over Elisabeth Baud zal er aandacht besteed worden aan de belangstelling die Couperus' werk ondervond in het Engelse taalgebied.

Rond 1920 was de bekendheid met zijn werk in deze landen enorm groot. In het eerste kwartaal van de twintigste eeuw waren maar liefst veertien romans van Couperus in het Engels verkrijgbaar. Met name zijn psychologische romans zoals *De boeken der kleine zielen* en *Van oude mensen, de dingen, die voorbij gaan...* waren populair in Engeland en Amerika en werden daar verschillende malen herdrukt. Zijn vertaler, Alexander Teixeira de Mattos, speelde bij de promotie van Couperus' werk een belangrijke rol.

Onlangs is bij de Pushkin Press in Londen een herdruk verschenen van de Engelse vertaling van *Psyche* uit 1908 door B.S. Berrington. Het boekje is in het museum verkrijgbaar, voor f 35,-.

Jubileumtentoonstelling 2003

Het jaar 2003 is een bijzonder ijkpunt voor iedereen die Couperus een warm hart toedraagt. In de eerste plaats is het in dat jaar 140 jaar geleden dat Louis Couperus werd geboren en 80 jaar geleden dat hij stierf. Maar er is méér. In 2003 is het 75 jaar geleden dat het eerste Genootschap Louis Couperus werd opgericht. Dat eerste Genootschap, opgericht in 1928, zes jaar na de dood van Couperus, bleef acht jaar bestaan. Het huidige Louis Couperus Genootschap, dat inmiddels ook alweer acht jaar bestaat, viert in 2003 zijn tienjarig jubileum.

Een mooie samenloop van omstandigheden dus, die voldoende aanleiding geeft om daar uitgebreid bij stil te staan. Zo is het de bedoeling dat het Museum aan de oprichting en het bestaan van beide genootschappen speciale aandacht besteedt, onder andere door het maken van een kleine tentoonstelling over de geschiedenis van de beide genootschappen, mogelijk in samenwerking met geïnteresseerde Amices. Natuurlijk zal ook het Genootschap zelf van zich laten horen. Meer informatie over de tentoonstelling en de feestelijkheden vindt u in de volgende *Arabesken*. ☺

Van en over Couperus en anderen

Couperus in het Hindi

Bij de Indiase uitgeverij Vani Prakhasan zal binnenkort *De stille kracht* van Couperus in het Hindi verschijnen, zo meldt de

NRC (15 oktober). In dit artikel over de Frankfurter Buchmesse, de grootste uitgeversbeurs ter wereld, zegt Rudi Wester, directeur van het Nederlands literair productie- en vertalingenfonds, dat de belangstelling voor Nederlandse literatuur in het buitenland nog steeds groot is. Er is vooral een duidelijke toename van interesse voor de klassieken. 'De klassieken profiteren van het succes van moderne auteurs,' aldus Rudi Wester.

Overigens werd de beurs dit jaar overschaduwd door de terroristische aanslagen van 11 september en de oorlog in Afghanistan. De VVV in Frankfurt meldde dat het aantal hotelovernachtingen tijdens de beurs met twintig procent is gelopen. Zo'n vijftig uitgevers, voornamelijk uit de VS, zegden af. ☺

Eline Vere als pocket

Uitgeverij Contact gaat gestaag door met het uitbrengen van het werk van Couperus in goedkope, handzame paperbacks. Dit jaar verscheen *Eline Vere* in de reeks Pandora en Poema Pockets. De tekst is, zoals altijd, conform de editie *Volledige Werken Louis Couperus*. De uitgave kost f 19,90. ☺

Al die verloren paradijzen...

Na de publicatie van zijn *Louis Couperus. Een biografie* in 1987 is Frédéric Bastet blijven publiceren over de auteur. Ter gelegen-

heid van zijn vijfenzeventigste verjaardag zijn al deze verspreide artikelen gebundeld in *Al die verloren paradijzen... Van & over Louis Couperus* (Querido, f 50,46). De bundel bevat essays over zeer uiteenlopende onderwerpen als de reizen van Couperus, de vader van Couperus, Couperus en de universiteit van Leiden, het servies van grootmama Couperus, de crematie van Couperus, Couperus en Den Haag en Couperus en de schilderkunst. Bovendien ontdekte Bastet een aantal onbekende, in het Frans gestelde brieven van de auteur aan zijn Florentijnse vriendinnen. Deze brieven zijn integraal in het boek opgenomen en van commentaar voorzien door Bastet.

De eerste recensie die wij hier kunnen vermelden is van Maarten Klein, gepubliceerd in *De Gelderlander* van 19 oktober. Naast de nodige lof voor de opstellen, heeft Klein ook kritiek en geeft hij lucht aan zijn ergernis over de preoccupatie van Bastet met Couperus' homoseksualiteit: 'Bastet voert de discussie over de erotische gevoelens van de Haagse

meester in zijn biografie en in interviews nu niet bepaald op een wijze die zijn geliefde schrijver chic gevonden zou hebben: Couperus zou niet alleen homoseksueel geweest zijn, maar ook nog eens impotent. In dat laatste ziet Bastet dan weer een verklaring voor de geweldige productie van de schrijver:

"Een man die seksueel geheel impotent is, kan zijn geestelijke potentie helemaal gebruiken om in zijn kunstwerk te stoppen. Dat zou een van de verklaringen zijn voor de waanzinnige productie van Couperus." Met alle respect voor Bastet, zo'n uitspraak vind ik wel heel ondoordacht. Men denkt onwillekeurig, in een mengeling van medelijden en leedvermaak, aan andere groten der aarde met een meer dan gemiddelde werkkraft: Mozart, Goethe, Lennon & McCartney, Jan Wolkers, Ad Melkert. Zouden die ook? Allemaal dwaasheid natuurlijk, en om die reden is dit geroddel onze grootste romanschrijver volstrekt onwaardig.' ☺

Omslag van *Al die verloren paradijzen...*

De schijnbewegingen van Eline

In 'Voorzienigheidje spelen. De Scylla en Charibdis van het Couperus bewerken', een mooi essay van Harold Konickx in het aprilnummer van *Vooy's*, staan twee toneelbewerkingen van *Eline Vere* centraal. De eerste, uit 1918, is van de hand van Elisabeth Couperus-Baud, echtgenote van Louis; de tweede, van Hans de Wolf, stamt uit 1987. Gezien het tijdsverschil ligt het voor de hand dat er veel verschillen in de manier van aanpak tussen de twee bewerkingen zijn. Beide bewerkers zagen zich echter voor dezelfde problemen geplaatst. Niet zozeer de plot en de dialogen zullen de toneelschrijvers hoofdbrekens hebben gekost, zo betoogt Konickx, het is vooral het innerlijk van de personages, hun mijmeringen en tobberijen die weinig geschikt lijken voor vertaling naar toneel.

Konickx is het met de meeste critici eens dat de bewerking van Elisabeth Couperus de minst geslaagde is. Het stuk mist spanning en maakt een rommelige indruk. Bovendien laat Elisabeth bijna alle personages opdraven, waardoor niemand echt uit de verf komt.

Hans de Wolf bracht het aantal personages terug tot vier en maakte Eline Vere tot de onbetwiste spil van zijn toneelversie. Waar Elisabeth de bespiegelingen over personages in de regieaanwijzingen verstopt, daar legt De Wolf observaties van de auteur in de mond van de personages zelf. Verder is de Eline in het stuk van De Wolf eerder een daadkrachtige en zelfbewuste vrouw dan een teer, zwak en vooral twijfelzuchtig meisje.

De auteur besluit zijn artikel met de vraag wat zo'n toneelbewerking, die toch behoorlijk afwijkt van de roman, nou toevoegt aan het origineel en of 'een psychologisch doortimmerd juweeltje als *Eline Vere*' als boek niet beter tot zijn recht komt. Natuurlijk, zo meent Konickx, maar 'omdat het lankmoedige karakter van Eline Vere in de toneelversie noodgedwongen veranderde, ontdekte ik dat het nu juist dit is wat me aanspreekt in de roman: haar schijnbewegingen. Hoe tragisch ook, het is heerlijk om te lezen hoe iemand worstelt, ploertert, en voorgoed knakt. Als ik lees ben ik meedogenloos en gaat me niets boven het ongeluk van een ander.' ©

foto else volgt

Actrice Else Mauhs in de rol van Eline Vere, 1918.
Foto uit: De wereld van Louis Couperus

Mevrouw Louis Couperus

Zoals in de 'Nieuwsbrief Louis Couperus Museum' van dit nummer te lezen staat, werd de opening van de tentoonstelling 'Elisabeth Couperus-Baud, de vrouw achter de schrijver' geopend met een toespraak van Elisabeth Etty. De tekst werd in bewerkte vorm dezelfde dag gepubliceerd in de *NRC*, waarin Etty vooral, in navolging van Bastet, de nadruk legt op het huwelijk van Elisabeth en Louis als dekmantel voor de seksuele geaardheid van de auteur. En als therapie: 'Elisabeth zou Couperus, die nadat hij zijn homoseksualiteit had onderkend tot diepe radeloosheid was vervallen, met dit huwelijk hebben willen behoeden voor suicide.'

Onder de titel 'De vrouw naast Louis Couperus', een subtiele maar veelbetekende variatie op de naam van de tentoonstelling, betoogt Eugenie Boer, conservator van het Louis Couperus Museum en samensteller van de catalogus bij de tentoonstelling, in de *Haagsche Courant* van 16 oktober dat zonder de actieve steun van Elisabeth de ontzagwekkende productie van Couperus ondenkbaar zou zijn geweest. Ze stelde haar leven in dienst van haar man, maar haar rol is niet te overschatten, want: 'Elisabeth [heeft] zich nooit volledig ten behoeve van Louis weggecijferd. Bang uitgevallen

was ze niet. Ook niet op literair gebied. In 1893 vertaalde Elisabeth, net getrouwd, het geruchtmakende boek van Oscar Wilde, *The Picture of Dorian Gray*. Haar aspiratie zelf schrijfster te worden heeft ze op zeker moment opgegeven maar haar hele leven door is ze blijven vertalen. Uit het Frans, Duits, Engels, Spaans, Italiaans, "comme vous voulez", schreef ze aan uitgever Veen. Trouwen met Louis was een bewuste keuze van haar geweest om te ontsnappen uit het standaard damesleven van die tijd,' aldus Eugenie Boer ☺

Een mooi en nuttig essay

In juni van dit jaar verscheen het zesde nummer in de reeks *Couperus Cahiers*, een serie essays over het leven en werk van Louis Couperus. In 'En ik verheugde mij om de rijzende zon'. Een gladiatorenverhaal van Louis Couperus laat Manfred Horstmanshoff zijn licht schijnen op het bekende verhaal 'De naumachie' uit de bundel *Schimmen van schoonheid* (1912). Tom van Deel besteedde in Trouw (7 juli) een aantal lovende woorden aan de uitgave: 'Het jongste cahier is bijzonder aantrekkelijk, want het bevat een uitvoerige bespreking van een van Couperus' meest geliefde klassieke verhalen, "De naumachie", over een gigantisch gladiatorengevecht in de vorm van een in scène gezette zeeslag. De classicus Manfred Horstmanshoff geeft inzicht in de historische achtergronden en de fictionele verwerking daarvan en schetst de Romeinse situatie voorbeeldig. [...] Een mooi en nuttig essay.'

U kunt het zesde *Couperus Cahier* nog steeds bestellen door overmaking van f 25,- (inclusief verzendkosten) naar girorekening 600367 ten name van Stichting Louis Couperus Genootschap, postbus 11637, 2502 AP Den Haag. Belangstellenden in en buiten Nederland betalen f 27,50. Onze Belgische donateurs kunnen BEF 460 (belangstel-

lenden 580) overmaken op rekening 414-3344161-25 bij de KBC Bank. Vergeet niet uw volledige naam en adres op de overschrijving te vermelden. ☺

foto graf volgt

Het grafmonument van Louis Couperus op begraafplaats Oud Eik en Duinen in Den Haag

Van dode mensen

In de serie *Vorbij de laatste woorden*, een reeks artikelen in het dagblad *Trouw* over graven van Nederlandse schrijvers, was op 19 juli van dit jaar de laatste rustplaats van Louis Couperus aan de beurt. Een jaar na de crematie op Westerveld werd de urn met de as van de schrijver overgebracht naar begraafplaats Oud Eik en Duinen. Onno Blom, de schrijver van het artikel, valt het op in welke goede staat het grafmonument - een enkele 'afgebrokkelde' zuil - verkeert. Een mooie metafoor voor het werk van Couperus dat immers ook nog niets van zijn glans verloren heeft '[...] al is daar in de jaren zestig wel een restauratie aan te pas moeten komen. In die tijd dreigde het zuiltje te kapseizen. Couperus' oude krant *Het Vaderland*, inmiddels zelf ook ter ziele, sprak er schande van in een artikelje onder de kop "Van dode mensen, de dingen waaraan wij voorbijgaan". Daarna is er door een comité geld ingezameld om het graf te laten opknappen. De leden van het comité hadden succes, al kregen ze van Couperus' toenmalige uitgever, geert van Oorschot, geen cent. "Alleen verwaarloosde graven vind ik mooi," sprak Van Oorschot. Had hij nog geleefd, dan had hij pas over geruime tijd Couperus' graf weer eens moeten bezoeken.' ☺

J'accuse

Aan het eind van zijn leven heeft Couperus nog eens benadrukt hoeveel hij als auteur te danken heeft gehad aan Emile Zola:

'Want Zola – laat ons het ronduit en eerlijk bekennen – was de groote, loyale, literaire leermeester onzer generatie van proza-schrijvers. [...] Ik, ten minste, persoonlijk, blijf Emile Zola dankbaar zoo lang de pen mij in de vingers blijft.'

Er is echter een belangrijk aspect van het schrijverschap van deze leermeester waar Couperus nauwelijks affiniteit mee had: de maatschappelijke betrokkenheid en het politieke activisme van de Franse auteur. Velen die de pillen van Zola ongelezen laten, zullen hem toch wel kennen van wat de geschiedenis is ingegaan als de Dreyfus-affaire. Op 13 januari 1898 publiceerde Zola in het dagblad *L'Aurore* zijn beroemd geworden aanklacht 'J'accuse'. Hierin nam hij het op voor de wegens spionage veroordeelde joodse legerkapitein Dreyfus. In een vlammend betoog trekt de auteur fel van leer tegen de verantwoordelijke autoriteiten en maakt hij korte metten met het broze bewijsmateriaal tegen de kapitein. Zola werd hiervoor op zijn beurt veroordeeld tot gevangenisstraf en zou pas na zijn dood officieel gerehabiliteerd worden. In *De waarheid rukt op* zijn alle geschriften die op deze affaire betrekking hebben, verzameld, ingeleid, vertaald en van commentaar voorzien door Henny van Schaik. Deze uitgave van uitgeverij Voltaire kost f35,-. ©

De voorpagina van *L'Aurore* met Zola's 'J'Accuse'

Else Otten

Bemiddelaars

Couperus behoort tot de meest vertaalde auteurs van zijn tijd. In Duitsland brachten onder meer Paul Raché en Else Otten het werk van de Nederlander onder de aandacht. De vertaler had toen een andere positie dan tegenwoordig. Zij kozen doorgaans zelf de te vertalen boeken, onderhielden contacten met de auteurs en kochten niet zelden ook zelf de vertaalrechten. Jaap Grave onderzocht welke ideologie schuilging achter de keuze van deze en andere vertalers voor bepaalde werken van Nederlandse auteurs. Zijn boek *Zulk vertalen is een werk van 'liefde'*. *Bemiddelaars van Nederlandstalige literatuur in Duitsland 1890-1914*, waarin het een en ander wordt geschetst tegen de achtergrond van een biografische en cultuurhistorische context, is een uitgave van Vantilt en kost f 49,90. ©

Kloos als criticus

'Als artist: handig balanceerder op het slappe koord eener ongevoelde zoetvloeiendheid, jongleur met klankenreeksen van een weeke onbeduidendheid, spreker en zinger met een krachteloze radheid van tong – als mensch, zich bewegend in een fantasiewereld van affectatie en onwaarheid en flauwigheid, zich suikeren tempeltjes bouwend met goud papier beplakt, rococo-sentimentjes uitkirrend met en stemmetje van was, zich verkneuterend kortom in de bonte en zoetige banaliteit van een modisten-ideaal. [...] Wij vinden alles wat hij na Santa Chiara heeft uitgegeven, de geheele "Lent van Vaerzen", zowel als al de "Orchideeën" [...] absoluut literaire "trash" [...].'

De dichter Louis Couperus werd genadeloos op de pijnbank gelegd, in een tijd waarin de literaire kri-

Omslag van *Poëzie is niet een spel met woorden*

tiek tot dan toe grotendeels werd gekenmerkt door hoffelijkheid en welwillendheid. Of met deze smalende woorden de dichter Couperus definitief om zeep werd gebracht, valt moeilijk te bewijzen, maar het vervolg is bekend: na deze bundels zou Couperus zijn talenten vooral aanwenden voor het schrijven van romans en verhalen. Poëzie schreef hij nog maar mondjesmaat en pas weer op latere leeftijd, toen hij zijn naam als romancier allang had gevestigd.

Maar Willem Kloos, van wie bovenstaande kritiek afkomstig is, had een missie: er moest een frisse wind gaan waaien in de Nederlandse letteren en daarbij kon niets en niemand worden ontzien. In deze strijd zag Kloos bovendien voor zichzelf een sleutelrol weggelegd en hij begreep al gauw dat een agressieve benadering het meest effectieve middel was om zijn doel te bereiken. Willem Kloos is hiermee een van de meeste omstreden figuren uit onze literatuurgeschiedenis geworden. Volgens velen was deze voorman van de Beweging van Tachtig inderdaad een belangrijk vernieuwer, door wiens kri-

tieken de Nederlandse poëzie definitief werd bevrijd uit haar kleinburgerlijke korset. Maar anderen stellen dat Kloos niet veel meer gedaan heeft dan de opvattingen van oudere letterkundigen als eigen vondsten uit te venten.

In de studie *Poëzie is niet een spel met woorden*. De criticus Willem Kloos temidden van zijn tijdgenoten (Vantilt, f 44,90) mengt neerlandica Micky Cornelissen zich in de discussie over de betekenis van Kloos voor de literatuurgeschiedenis. Zij deed onderzoek naar de literaturopvattingen van Kloos en confronteert deze met die van zijn tijdgenoten en collega-critici als Van Hall, Van Nouhuys, Smit Kleine, Rooses, De Mont en Clant van der Mijl-Piepers. De centrale vraag in het boek: waren de standpunten van Kloos wel zo controversieel en vernieuwend als vaak wordt verondersteld? ©

Het verloren paradijs

In *Het verloren paradijs*. De literatuur en de cultuur van het fin de siècle (Amsterdam University Press, f 55,-) inventariseert Mary Kemperink, hoofddocente moderne Nederlandse letterkunde aan de Rijksuniversiteit Groningen, welke ideologieën de literatuur uit het einde van de negentiende eeuw en begin twintigste eeuw beheersten. Het boek heeft een thematische opzet, waarbij aan de hand van een aantal begrippen, zoals natuur, stad, ras, stand, sekse, wetenschap, geloof, kunst en kunstenaar, een beeld wordt geschetst van wat de auteurs rond 1900 bezighield. Natuurlijk wordt er veel geciteerd uit het werk van Couperus, maar ook inmiddels allang vergeten schrijvers van het tweede garnituur krijgen ruime aandacht.

Het resultaat van Kemperinks onderzoek lokte twee verschillende reacties uit. Nelleke Noordevliet (*de Volkskrant*, 3 augustus) vindt haar studie 'buitengewoon onderhoudend': 'Kemperink maakt op grond van een uitgebreide kennis van de literatuur uit de periode 1885-1910 duidelijk dat schrijvers ondanks hun doordrenking met alle mogelijke modieuze ideeën en ideologieën zich een licht afwijkende houding veroorloofden op een aantal niet onbelangrijke punten, waar ik wel meer van zou willen weten. Haar overzichtelijke behandeling van complexe kwesties en haar animerende stijl van schrijven hielden me alert en geïnteresseerd.'

Omslag van Het verloren paradijs

Elsbeth Etty was in de *NRC* (27 juli) minder te spreken over het boek: 'Mijn indruk is dat de aanpak van dit cultuurhistorische onderzoek, waarbij literatuur uitdrukkelijk niet beschouwd wordt als uitdrukking van een poëticaal streven, maar louter als illustratiemateriaal, berust op een theoretische armoede die wordt gecompenseerd door een veelvuldig gebruik van termen als "vertoog", "discours" en "representatie". Al dit postmoderne jargon kan helaas niet verhullen dat het onderzoek rammelt en wemelt van slordigheden zoals een ondeugdelijk notenapparaat [...], een bibliografie met verkeerde boektitels en dateringen [...] en waarin de hoofdpersoon uit Couperus' *De berg van licht* consequent de verkeerde naam krijgt. Misschien zijn dit muggenzifterige kleinigheden die je bij een briljante studie waarin een nieuw licht op de literatuur van rond 1900 geworpen wordt, over het hoofd zou zien. In dit geval lukt dat met geen mogelijkheid.' ©

WWW.BODEGADEPOSTHOORN.NL

BODEGA

„De Posthoorn”

Iedere zaterdagavond
vanaf 21.00 uur "Open Podium",
beginnende artiesten presenteren zich
aan het publiek. Gratis toegang.
Met wisselend 3-gangenmenu
à fl. 39,50. Reserveren is gewenst!

LANGE VOORHOUT 39A, 2514 EC 'S-GRAVENHAGE, TEL.: 070-360 49 06

Korte Arabesken

De voorstelling trekt de komende maanden nog het land door. Hieronder volgt voor de geïnteresseerden de volledige speellijst. ☺

Colleges over Couperus

Aan de Haagse vestiging van Universiteit Leiden is in oktober een reeks hoor- en werkcolleges van start gegaan onder de naam 'Haagse kunst en cultuur in de negentiende eeuw'. Behalve colleges over beeldende kunst (onder andere over de Haagse school en Vincent van Gogh), kleding, wooncultuur en de Koninklijke Schouwburg is er natuurlijk ook volop aandacht voor Louis Couperus. Op 27 november geeft Ton Anbeek in de aula van de Koninklijke Bibliotheek een hoorcollege over 'Couperus en het fin de siècle'. In januari en februari 2002 zal er een vijftal werkcolleges in het Louis Couperus Museum plaatsvinden. Tijdens deze bijeenkomsten worden onder leiding van Maarten Klein de Haagse romans en enkele feuilletons van Couperus besproken. De teksten zullen niet alleen gebruikt worden om het schrijverschap van Couperus beter te leren kennen, maar ook om een beeld te krijgen van het Haagse culturele leven in de negentiende eeuw. De werkgroep brengt bovendien een bezoek aan het Letterkundig Museum, waar H.T.M. van Vliet een rondleiding geeft langs de handschriften, eerste drukken en brieven van de auteur.

De inschrijftermijn voor de hoorcolleges is inmiddels verlopen. Wie interesse heeft om de werkcolleges te volgen kan contact opnemen met coördinator Laetitia Smit (070 - 314 01 35) of mailen naar info@campusdenhaag.nl. ☺

Louis Couperus, een grote ziel

In *Arabesken* nr.16 werd u geïnformeerd over de opmerkelijke solovoorstelling van Josée Ruiter: 'Louis Couperus, een grote ziel'. De actrice brengt in deze voorstelling met slechts een enkel rekwisiet en veel suggestie Louis Couperus en zijn omgeving tot leven. Volgens Josée Ruiter is het geen nostalgische terugblik, 'maar een actuele confrontatie tussen de overleden schrijver en zijn actrice, die hem voor even weer tot leven wekt.'

speeldata
volgen

Dag van de literaire instellingen

Op vrijdag 5 oktober organiseerden de Koninklijke Bibliotheek en het Letterkundig Museum voor de tweede maal de Dag van de Literaire Instellingen. Enkele tientallen literaire genootschappen, waaronder natuurlijk het Louis Couperus Genootschap, en verwante instellingen uit Nederland en Vlaanderen presenteerden zich op een informatiemarkt in de hal van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag. Daarnaast was er een boekenmarkt waarop verschillende literaire antiquaren relevante titels te koop aanboden. De dag werd afgesloten met een forumdiscussie met als thema 'de literaire auteur als held'. Het Louis Couperus Genootschap had op die dag veel bekijks doordat de website van het Genootschap door middel van een *beamer* op de muur werd geprojecteerd. ☺

Een vrouw van het Noorden op televisie

Op zaterdag 29 december om 22.50 uur zal door de NPS op Nederland 3 de film *Een vrouw van het Noorden* (*A Woman of the North*) van Frans Weisz worden uitgezonden. De film is gebaseerd op Couperus' roman *Aan den weg der vreugde*, met in de hoofdrol Johanna ter Steege als Emilie. ☺

Database secundaire literatuur online

Zoekt u naar een bepaald artikel of studie over Couperus? Wilt u graag weten wat er allemaal geschreven is over Couperus en Italië? Over Couperus en Indië? Welke analyses er voorhanden zijn van *De stille kracht*? Of misschien bent u eerder geïnteresseerd in de contemporaine reacties op *De berg van licht*? U kunt het tijdrovende en vaak willekeurige gesnuffel in notenapparaten of bibliotheken voortaan achterwege laten.

Op onze website kunt u nu namelijk een unieke database met beschrijvingen van meer dan 2200 titels (artikelen, studies en recensies) over het werk en leven van Louis Couperus raadplegen. De bibliografie kan met behulp van (enkelvoudige en meervoudige) zoekacties via verschillende ingangen ontsloten worden. Men kan zoeken op auteur, titel, bron en jaartal, maar ook – en dat is de grootste kracht van deze database – op een

groot aantal thematische trefwoorden (bijvoorbeeld *Eline Vere*, Italië, voordracht, film, toneel, Bastet, mystiek, decadentisme, klassieke oudheid, stijl, beeldende kunst, verzameling, correspondentie, enzovoort).

De bibliografie is behoorlijk uitgebreid, maar natuurlijk verre van volledig en niet geheel zonder feilen. De database is ooit opgezet voor persoonlijk gebruik en draagt daar nog enkele kenmerken van. Zo zijn bijvoorbeeld enkele bronvermeldingen overgenomen uit notenapparaten en ander bibliografieën, zonder dat alle gegevens (nog) op juistheid zijn gecontroleerd. Toch hebben wij gemeend deze bibliografie aan de openbaarheid prijs te moeten geven. Niet als afgerond geheel, maar als een project, een *work in progress*, dat met hulp van de gebruikers verder geperfectioneerd kan worden. Zo wordt er immers optimaal gebruikgemaakt van de kracht van het medium internet: op elk moment en voortdurend kan de database aangevuld, verbeterd en aangepast worden. De redactie houdt zich daarom aanbevolen voor opmerkingen en suggesties van de gebruiker. Wij hopen dat deze database op den duur zo kan uitgroeien tot een handig - en wellicht onmisbaar - hulpmiddel voor wetenschappers, studenten en andere geïnteresseerden bij onderzoek naar het leven en werk van Louis Couperus. De database vindt u op www.louiscouperus.nl. Het e-mailadres van de redactie: redactie@louiscouperus.nl. ☺

Pauline en Otero

Het is niet ongewoon dat auteurs in hun romans toespelingen maken op de actualiteit en en passant namen noemen van beroemdheden die nu allang vergeten zijn. Zo ook Couperus in *De boeken der kleine zielen*. Pauline vertelt Gerrit trots dat zij haar portret in een Parijse winkel tussen die van de Tsaar, de koning van België en Otero zag liggen. Wie is Otero? Ook een één of andere vorst?

Door Maarten Klein

Otero was van 1889 tot 1914 een van de belangrijkste courtisanes van 'la belle époque' en volgens velen de allermooiste! Op het hoogtepunt van haar roem leidde deze in Spanje geboren danseres een bestaan dat zo 'choquante' was, dat de Franse pers haar 'la femme la plus scandaleuse depuis Hélène de Troie' noemde. Vele beroemde mannen kwamen bij haar over de vloer en deelden tegen een meer dan redelijke vergoeding haar bed: de Duitse keizer Wilhelm II bijvoorbeeld, de prins van Wales, die later als Edward VII de troon zou bestijgen, tsaar Nicolaas van Rusland en... Gabriele d'Annunzio, de avontuurlijke Italiaanse schrijver. Heel wat mannen heeft zij berooid achter zich gelaten en andere dreef zij tot zelfmoord. 'La belle Otero' was de meest fatale vrouw van haar tijd!

Zij stierf op 97-jarige leeftijd in 1965 in Nice, waar zij ook begraven is. Van de duizenden mannen die haar bewonderd hebben, was er geen bij haar begrafenis aanwezig. Slechts drie mensen volgden haar baar: een vrouw en twee mannen die te jong waren om ooit iets met haar gehad te hebben. Een krantenfoto van die laatste gang, van zaterdag 17 april 1965, is in mijn bezit, maar helaas heb ik (nog) niet kunnen achterhalen uit welke krant deze afkomstig is. Erboven staat: *Sic transit gloria mundi* (zo vergaet aardse roem). In iets mindere mate - haar portret lag tenslotte onder dat van Otero - gold dat ook voor Gerrits Pauline...

Noot

1. Louis Couperus, *De boeken der kleine zielen*. Volledige Werken Louis Couperus, deel 20, p.127-128.

Literatuur

*De courtisane
Caroline Otero*

Castle, Ch, *La Belle Otero, la dernière grande courtisane*.
Traduit de l'anglais par Hélène Seyres. Paris, 1993.

In het tweede deel van *Zielenschemering* ontmoet de melancholieke Gerrit Van Lowe 'een mooie meid' van vroeger: Pauline. Eens begeerd door vele mannen is zij nu aan lager wal geraakt. Zij vertelt Gerrit het volgende:

Hoor dan... Ik ben twaalf jaar in Parijs geweest, Gerrit; ik heb er heel veel verdriet gehad, hoor... Maar heel veel plezier ook. Ik was er erg chic, mijn portret lag tusschen den Czaar en den koning van België in voor de winkels en onder het portret van Otero. Nu, dat is wel een bewijs, hè... Maar heel veel verdriet ook Gerrit. De mannen zijn zwijnen, Gerrit: ze zijn niet allen als jij, zoo aardig en zoo lief... Ik heb dikwijls aan je gedacht...¹

Ik ben ervan overtuigd dat vele lezers van nu de naam Otero zullen toeschrijven aan een of andere koning. Dat ligt ook enigszins voor de hand, omdat het portret van Otero blijkbaar voor de Parijse winkels lag naast die van de tsaar en de koning van België.

Maar Otero was allerminst van koninklijken bloede en was bovendien zo vrouwelijk als een vrouw in het fin de siècle maar kon zijn. Caroline

Colofon

- Arabesken** Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap
Negende jaargang, nummer 18, november 2001
- Uitgever** Louis Couperus Genootschap
Postbus 11637
2502 AP Den Haag
E-mail: redactie@louiscouperus.nl
Website: www.louiscouperus.nl
- Redactie** Karin de Graaff
Peter Hoffman (eindredactie)
- Vormgeving** Pim Oxener, Boskoop
- Drukker** Macula, Boskoop
- Abonnementen** Donateurs van het Louis Couperus Genootschap ontvangen *Arabesken* gratis.
Minimale donatie per jaar f 50,- . De donateur is dan automatisch 'Amice' van het Louis Couperus Museum. Losse nummers: f 15,- te bestellen bij de uitgever door overmaking van het bedrag en vermelding van het gewenste nummer op giro 600367 van het Louis Couperus Genootschap te Den Haag.
- Artikelen** Bijdragen voor *Arabesken* kunnen in tweevoud en/of op diskette (liefst als Word-document) worden toegestuurd naar de redactie, postbus 11637, 2502 AP Den Haag of via e-mail: redactie@louiscouperus.nl. Richtlijnen voor auteurs worden op aanvraag toegezonden.

Tenzij uitdrukkelijk anders is vermeld berust de verantwoordelijkheid voor de inhoud van deze uitgave bij het bestuur van de Stichting Louis Couperus Genootschap. Hoewel de uitgave met de uiterste zorgvuldigheid wordt voorbereid, kan het evenwel voorkomen dat een rechthebbende van oordeel is, dat zijn of haar rechten zijn geschonden c.q. zijn of haar rechten zijn gepasseerd. Mocht zich zo'n geval voordoen, dan dient de rechthebbende zich bij voorkeur schriftelijk te melden bij het bestuur van het Genootschap met zijn of haar klacht.

Deze uitgave wordt mede mogelijk gemaakt door:

connexxion

ISSN 1567-8067

Louis

Couperus

Genootschap

Postbus 11637

2502 AP Den Haag